

ELEKTRONISKA BÖCKER

Om hantering av e-böcker vid tre svenska folkbibliotek

Hedija Kodzaga Jasarevic

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Sara Kjellberg

År: 2012

© Hedija Kodzaga Jasarevic

Title

E-books and public libraries

About management of e-books at three Swedish public libraries

Abstract

The subject of this Master's thesis is the management of electronic books at three Swedish public libraries. Current statistics about lending e-books have been gathered and supplemented by interviews with librarians and head librarians from the libraries in the study. Statistics and interviews are then analysed together with the library's policy documents by using an institutional theory.

The thesis is based on two research questions: "How the supply / lending of e-books has changed over the past decade at the three selected public libraries?"; "How does e-books affect the development of library services in relation to the physical and digital library?".

Empirical material studied from an institution-oriented perspective where; Zetterlund rules and standards, DiMaggio and Powels three forms of isomorphism: compelling, mimetic and normative.

The result of the thesis shows that management of e-books at the three public libraries does not differ significantly, because they have the same conditions for work and same e-book supplier Elib, which means similar agreements. E-book lending has increased dramatically from 2009 and at the same time all libraries have experienced rising expenses, which are considered to be highly problematic. Furthermore, the study shows that the current Elibs model is not sustainable and if Swedish public libraries are to continue to offer e-books to their users, a change must occur within the foreseeable future.

Master's thesis

Keywords

E-book, electronic books, public library, institutional theory, Elib, Ebrary, library and information studies

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	4
1.1 E-boksleverantörer	5
1.1.1 Elib	5
1.1.2 Ebrary	6
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Definitioner	7
1.4.1 Upphovsrättsskydd	7
1.4.2 E-boksformat	8
1.5 Disposition	9
2 Litteraturgenomgång	10
2.1 Bibliotek som institution	10
2.2 Det digitala biblioteket	13
2.2.1 Komponenter i ett digitalt bibliotek	15
2.3 Elektroniskt bestånd	16
2.4 E-boken och bibliotek	18
3 Teoretiskt ramverk	21
3.1 Institutionell teori	21
3.2 Varför institutionell teori	23
4 Metod	25
4.1 Val av metod	25
4.1.1 Intervju och statistik	25
4.2 Urval	26
4.3 Genomförande	27
4.4 Etiska aspekter	28
5 Resultat och analys	29
5.1 E-böcker på biblioteken i siffror	29
5.1.1 Malmö stadsbibliotek	29
5.1.2 Lunds stadsbibliotek	31
5.1.3 Staffanstorps bibliotek	32
5.1.4 Om e-böcker i bibliotekens dokument	33
5.2 ”E-boken är en fantastisk produkt ...”	35
5.2.1 Nya användare och tillgänglighet	35
5.2.2 Det fiktiva beståndet och resurser	37
5.2.3 Utvecklingen och kunskapsorganisation	39
6 Diskussion och slutsatser	41
6.1 Beroende och begränsningar	41
6.2 Folkbiblioteksfält	43
6.3 Bibliotekarieprofessionens normer	44
6.4 Slutsatser	46
6.5 Vidare forskning	48
7 Litteraturförteckning	49
Bilaga 1 Ordlista	55
E-boksläsare - mjukvara	55
E-boksläsare - hårdvara	56
Bilaga 2 Intervjuguide	57

1 Inledning

Under utbildningens gång har vi haft föreläsningar om e-böcker som har berört olika delar av ämnet; problematiken, förvärv och upphandling. Innehållsmässigt handlade det om e-böcker på högskole- och universitetsbibliotek med exempel på hur man arbetar med e-böcker och varför vissa leverantörer föredras framför andra. Redan då började jag fundera kring ämnesval för min masteruppsats och tänkte att det kunde vara intressant och spännande att ha e-böcker som uppsatsämne, fast i folkbibliotekssammanhang. Branschen domineras av Elib¹ som har en stark position på den svenska marknaden och har ett stort inflytande på hur man distribuerar, hanterar och arbetar med e-böcker på folkbibliotek. Dessutom styr de indirekt vilket utbud av e-böcker biblioteken skall ha genom att i sina avtal med förlag bestämma vilka böcker skall publiceras som e-böcker.

Sommaren 2001 inledde Stockholms stadsbibliotek sitt samarbete med Elib. Sedan dess har ett stort antal folkbibliotek runt om i landet följt deras exempel för att enligt Fleischer (2011, s. 27) inte missa det ”digitala tåget”. Dahlström (2005) skriver att e-boken tränger sig allt mer in i forsknings- och folkbibliotek och följer den allmänna utvecklingen och tekniktrender. Enligt Fleischer (2011, s. 25) har det blivit en självklarhet att biblioteken erbjuder möjlighet att söka i katalogen samt erbjuder nätuppkopplade datorer och trådlösa nätverk. Teknikutvecklingen har nu ställt ytterligare krav på biblioteken, de skall erbjuda e-böcker till sina användare.

Under 2011 intensifierades diskussionen kring e-böcker och bibliotek. Kungliga biblioteket och Svensk biblioteksörening tillsatte i maj 2011 en e-boksutredning för att kartlägga förutsättningar för e-boken i Sverige idag. I november 2011 publicerade Bonniers förlag *Jag är Zlatan Ibrahimovic: min historia* och e-boken blev tillgänglig på bibliotek via distributören Elib. Den här e-boken blev så efterfrågad, att Malmö stadsbibliotek hade 1681² utlån bara under de två första månaderna sedan boken blev tillgänglig för utlåning. Zlatans e-bok markerar början av en ny era som rör e-bokens framtid på folkbibliotek eftersom nya frågor har väckts, som till exempel om Elibs modell är bra, införande av karenstid³ av vissa förlag, bibliotekskostnader för e-böcker och så vidare. Frågorna har lett till att det bildats en arbetsgrupp i februari 2012 bestående av medlemmar i Förläggareföreningen och Biblioteksöreningen för

¹ Elibs tjänster finns i Sverige, Danmark, Norge och Finland. Elib grundades år 2000 och ägs gemensamt av Bonnierförlagen, Natur & Kultur, Norstedts förlagsgrupp och Piratförlaget. En presentation av Elib, Om Elib, http://www.elib.se/ebook_about_elib.asp [2012-01-05]

² Elibs statistik för Malmö stadsbibliotek från 2012-03-09.

³ Karenstid innebär att en e-bok inte är tillgänglig för utlån på bibliotek första tre månader efter publicering när det gäller e-böcker från Norstedts och Piratförlaget respektive fyra månader för Bonnierförlagen.

att hitta lösningar för hur e-böcker skall erbjudas användarna på Sveriges bibliotek (Andersson, 2012).

I min uppsats har jag valt att fokusera på hanteringen av e-böcker på folkbibliotek för att visa hur ett antal bibliotekarier och biblioteksverksamma resonerar kring e-böcker och den valda Elib-modellen. Trots att utbudet av e-böcker har ökat drastiskt har produktionen av tryckta böcker och dess försäljning inte minskat. Det är många som fortfarande vill ha den tryckta boken och slippa sitta framför en datorskärm, läsa från en liten mobiltelefonssdisplay eller vänja sig vid läsning på en läsplatta. Gomez (2008, s.118) skriver i sin bok *Print is Dead: Books in Our Digital Age* att vissa förlag redan för ett decennium sedan har förutsagt att den tryckta boken snart blir en del av det förflutna. Men, så har det inte blivit, utan det finns fortfarande en stor efterfrågan på den tryckta boken och samtidigt ökar intresset och användningen av e-böcker.

1.1 E-boksleverantörer

Här presenteras Elib och Ebrary, de två leverantörer som tillhandahåller e-böcker på de tre folkbibliotek som studeras i arbetet. Detta för att det är viktigt med ytterligare information om leverantörer för att kunna bilda en uppfattning om deras roll och storlek på marknaden.

1.1.1 Elib

Företaget Elib startade sin verksamhet år 2000 och är ledande i Norden inom distribution av digitala böcker. Företaget ägs av Bonnierförlagen, Natur & Kultur, Norstedts förlagsgrupp och Piratförlaget. De producerar och distribuerar e-böcker och svenska folkbibliotek tillhandahåller e-böcker via Elib. I dagsläget finns cirka 4057 titlar som kan laddas ner i olika format. Elib arbetar enbart med nordiska förlag och tillhandahåller kopieringsskydd⁴ för att förhindra vidare spridning av en nedladdad e-bok. Förlaget lägger upp sina böcker på Elibs server, därefter distribueras de vidare till återförsäljare samt till bibliotek som har Elibs system för utlåning av e-böcker. Det är förlaget som fastställer försäljningspriset, det vill säga beloppet som betalas ut till förlaget av Elib för varje såld bok. Sedan säljs boken vidare till återförsäljaren med ett litet påslag. Biblioteken betalar 20 kr för ett utlån idag (Emmelin 2010).

Sommaren 2001 började Elib ett samarbete med folkbiblioteken. I samarbetet med Stockholms och Nackas stadsbibliotek utformades en modell för samarbete (Fleischer 2011, s. 27). Modellen innehåller dessutom ett avtal som innebär att biblioteken inte behöver köpa varje titel utan betalar bara för det som lånas ut. Detta har gett möjlighet för varje bibliotek oavsett storlek att tillhandahålla samma utbud. Biblioteket behöver inte göra några anpassningar eller förändringar i sina egna system utan biblioteket bara länkar från sin webbplats till de egna sidorna i Elib. På det viset

⁴ DRM och vattenstämpling (för mer information se s. 7).

publiceras alla nya e-böcker automatiskt på samtliga bibliotek som har avtal med Elib.

För att låntagarna ska kunna ladda ner böcker behöver de först ladda ner ett program. Man kan välja mellan Adobe Digital Edition för PC/Mac eller MobiPocket Reader för handdator, en app som heter Bluefire Reader för iPhone/iPad och Bluefire Reader samt Aldiko Book Reader för Android. Både biblioteken och Elib ger instruktioner hur man laddar ner programmet och att det är gratis. Hittills är 267 kommunbibliotek samt 13 andra bibliotek anslutna till Elibs tjänst och de distribuerar böcker från ca 350 förlag⁵. Det är upp till varje bibliotek att begränsa hur många exemplar en låntagare kan låna per vecka och hur många utlån per kvartal biblioteket skall erbjuda sina användare. Avtalet med Elib är inte exklusivt vilket innebär att biblioteken kan ha avtal med andra leverantörer av e-böcker samtidigt (Elib 2012).

1.1.2 Ebrary

Ebrary är ett företag som har levererat sina tjänster till bibliotek och förlag i mer än ett decennium. Fler än 500 av världens största förlag distribuerar e-böcker på Ebrary plattformen. Ebrary har idag fler än 4500 bibliotek som kunder runt om i världen som i sin tur har mer än 19,2 miljoner slutanvändare. Än så länge finns det ingen litteratur på det svenska språket. Deras böcker kan man läsa på olika sätt; genom att läsa dem online (så kallad streaming) och då finns det ingen begränsad lånetid eller genom att ladda ner boken och då är filen tidsbegränsad till 14 dagar. Ebrary tillåter ett obegränsat antal samtidiga låntagare (Ebrary 2012).

1.2 Problemformulering

I den här uppsatsen kommer jag att undersöka hur hanteringen utav e-böcker ser ut vid tre svenska folkbibliotek idag i jämförelse med början av deras arbete med e-böcker. E-böcker är något som engagerar många; författarna till e-böckerna, bokförlag som ger ut e-böcker, bibliotek som köper in rättigheter till att låna ut e-böckerna, leverantör som styr folkbibliotekens utbud (Elib) och biblioteksanvändare som lånar e-böckerna. Jag tycker att det är viktigt och intressant att genom exempel från ett antal bibliotek diskutera och analysera problematiken kring hanteringen av e-böcker på folkbiblioteken i förhållande till det digitala biblioteket. Det är också intressant att få svar på hur de ser på sina stigande utgifter och "förlorad" kontroll över utbudet och varför biblioteken har valt att ha e-böcker i sitt utbud.

⁵ Öström, Karolina, marknads- och försäljningsassistent på Elib, information via epost, 2012-02-22.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att studera tre olika folkbiblioteks hantering av e-böcker och vilken betydelse införandet av e-böcker har haft för dess verksamhet. Det gör jag genom att studera hur de tre verksamheterna har anpassat sina rutiner för kontinuerlig ökning och förändring av utbudet utav e-böcker. För att nå syftet och kunna besvara frågorna om e-böcker har jag haft följande frågeställningar:

- Hur har utbudet/utlåningen utav e-böcker förändrats det senaste decenniet vid de tre valda folkbiblioteken?
- Hur kan e-böcker påverka utvecklingen av biblioteksverksamheten i förhållande till det digitala och fysiska biblioteket?

Eftersom förutsättningar för hantering och utlåning av e-böcker skiljer sig från bibliotek till bibliotek, kommer jag inte att kunna dra allmänna slutsatser av mina resultat när det gäller e-böcker på folkbibliotek i Sverige. Däremot anser jag att genom att visa hur det kan se ut vid ett antal bibliotek kan jag diskutera en del av problematiken kring och möjligheterna med e-böcker. Genom att besvara frågeställningarna hoppas jag kunna bidra till en ökad kunskap om hantering av e-böcker på folkbibliotek i Sverige.

1.4 Definitioner

För att förtydliga de återkommande begreppen och förkortningarna som förekommer i uppsatsen har jag grupperat dessa i fyra grupper; upphovsrättsskydd, e-bokformat, e-boksläsare-mjukvara och e-boksläsare-hårdvara. Varje grupp innehåller ett antal begrepp som då förklaras. Nedan följer definitioner av de allra mest centrala begreppen kopplade till upphovsrättsskydd och e-bokformat. Definitioner som är kopplade med e-boksläsare-mjukvara och e-boksläsare-hårdvara återfinns i Bilaga 1.

1.4.1 Upphovsrättsskydd

DRM

De flesta e-böcker är skyddade med DRM (Digital Rights Management) filer som bortsett från att avskräcka obehörig åtkomst och kopiering av upphovsrättsskyddade filer, används för att ställa in parametrar för hur användaren kan använda filen. Dessa parametrar kan omfatta tiden en titel är tillgänglig efter utlåning eller hur en titel kan laddas ner eller skrivas ut (Pawlowski 2011, s. 64). DRM skydd är normalt sett inbäddat i digitala verk och följer med det när verket distribueras till användaren. Skyddet är avsett att användas efter att en användare har fått tillgång till det digitala verket. Förlag och leverantörer anser att DRM skydd är ett måste för att säkra upphovsmännens inkomster medan andra menar att DRM skydd kan hindra allmänheten från användning av verk som inte är upphovsrättsskyddade. Det betyder att DRM skyddet inför restriktioner som sträcker sig långt utöver dessa särskilda rättigheter som räknas upp i upphovsrättslagen (American Library Association 2012).

Vattenmärkning

Vattenmärkning är också en metod som används för att skydda upphovsrätten men till skillnad från DRM sätter denna metod ingen teknisk begränsning för möjligheten att läsa e-böckerna. Istället förses e-böckerna med en osynlig märkning som gör e-boken spårbar till sin köpare utfall den skulle spridas illegalt på något sätt. Vattenmärkning möjliggör att e-böcker kan läsas på flera olika plattformar, t.ex. smartphones, jämfört med DRM. Men biblioteken använder inte denna skyddsmetod. Anledningen ligger i att det inte går att tidsbegränsa utlån med denna metod utan DRM måste användas (Elibs blogg 2010-02-10).

1.4.2 E-boksformat

E-bok

En e-bok (Helmerson 2011) är en digital motsvarighet till en tryckt bok som kan läsas i någon typ av datorbaserad utrustning. Det är en bok i elektronisk form som kan läsas på en vanlig dator, smartphone eller läsplatta. E-böcker hämtas från webben till läsverktyg i form av datafiler. Beroende på vilket läsverktyg man använder behöver man en speciell mjukvara avsedd för läsning av e-böcker, t.ex. Adobe Reader, Microsoft Reader eller MobiPocket Reader. E-böcker kan även läsas på en mängd olika läsverktyg där de mest kända är: Amazons Kindle⁶ och Apples iPad.

PDF

PDF (Portable Document Format) är en öppen standard för dokumentutbyte. Detta filformat, skapat av Adobe Systems år 1993 används för att representera dokument på ett sätt som är oberoende av programvara, hårdvara och operativsystem (Portable Document Format 2012-06-07). Varje PDF-fil kapslar in en fullständig beskrivning av ett dokument, inklusive text, teckensnitt, grafik och annan information som behövs för att visa det (Pawlowski 2011, s. 59). PDF blev officiellt släppt som en öppen standard den 1 juli 2008. Samma år publicerade Adobe en offentlig patentlicens som innebär avgiftsfria rättigheter för alla patent som ägs av Adobe som är nödvändiga för att tillverka, använda, sälja och distribuera PDF-kompatibla implementationer.

EPUB

EPUB (Electronic publication) är ett fritt och öppet e-boksformat utgivet av International Digital Publishing Forum (IDPF). Av alla E-boksformat som finns, har EPUB flest funktioner. Det stödjer ljud, interaktivitet, bilder, tabeller och inbäddade anteckningar. EPUB formatet är kompatibelt med nästan alla e-boksläsare, med undantag för Amazon Kindle. EPUB är ett flödande format vilket innebär att visningen av texten kommer att anpassa sig till vilken skärmstorlek som helst, oavsett vilken e-boksläsare som används. Således är det inte begränsat att användas enbart på enheter med en specifik skärmbredd (Pawlowski 2011, ss. 58-59).

⁶ Kindle är låst till Amazons nätbutik där det nästan inte finns några svenska e-böcker.

1.5 Disposition

I kapitel ett presenteras inledning och e-boksleverantörer Elib och Ebrary, problemformulering, syfte och frågeställningar samt definitioner av några viktiga begrepp i e-bokssammanhang. I kapitel två följer litteraturgenomgång av ämnet. Kapitlet är indelat enligt följande; bibliotek som institution, det digitala biblioteket där även komponenter i ett digitalt bibliotek presenteras, elektroniskt bestånd samt e-boken och bibliotek.

I kapitel tre presenteras val av metod; kvalitativ och kvantitativ samt urval och genomförande av forskningsintervjuer där även den etiska aspekten till arbetet tas upp. Det fjärde kapitlet behandlar uppsatsens teoretiska grund med utgångspunkt i institutionsorienterat perspektiv där tvingande, mimetisk och normativ isomorfism samt begreppet legitimitet diskuteras. Kapitlet avslutas med reflektioner kring valet av institutionsorienterat perspektiv.

Det femte kapitlet består av redovisning av studiens empiri och dess analys. Kapitel fem är uppdelat efter de två huvudrubrikerna: *E-böcker i siffror* där det presenteras och analyseras statistiska resultat av de tre folkbiblioteken och *"E-bok är en fantastisk produkt"* som innehåller resultat av de fyra intervjuerna. Kapitel sex innehåller diskussion utifrån institutionsorienterat perspektiv samt slutsatser och förslag till vidare forskning.

2 Litteraturgenomgång

Detta kapitel inleds med en genomgång utav forskning kring bibliotek som institution där tas upp forskning som behandlar folkbibliotek. Sedan följer avsnitt om det digitala biblioteket där det digitala biblioteket definieras samt begreppet hybridbibliotek, vilka relaterar till varandra. I efterföljande avsnitt behandlas elektroniskt bestånd där olika utlåningsmodeller som idag finns på marknaden diskuteras. Kapitlet avslutas med avsnitt om e-boken och bibliotek där det ges en översikt över försäljning utav e-böcker de senaste åren samt överblick av relevant litteratur.

2.1 Bibliotek som institution

Hansson (2001) skriver i artikeln *Biblioteken som problemområde i biblioteks- och informationsvetenskap* att biblioteksforskning har blivit allt mer marginaliserad och ger en historisk översikt av ämnet genom att diskutera dess vetenskapliga karaktär. Biblioteks- och informationsvetenskapsämnet är tvärvetenskapligt och har kontaktytor med andra discipliner såsom humaniora och samhällsvetenskap samt teknik och naturvetenskap. Biblioteksvetenskap är ett nytt ämne som på 1800-talet i Tyskland tänktes fungera som akademisk överbyggnad till det praktiska biblioteksarbetet. Det var två områden som intresserade de första tyska biblioteksforskarna; biblioteksteknik, det vill säga; inköp, organisering och förmedling av samlingarna samt biblioteksadministration. I USA tar biblioteksforskning en annan inriktning vid Graduate Library School i Chicago (1926), där den fokuserar på forskning om bibliotek, det vill säga utbildar biblioteksforskare och inte bibliotekarier. Först på 1960- och 70-talet placerar biblioteksforskning biblioteken in i ett samhällsperspektiv där biblioteken analyseras som sociala och politiska institutioner i relation till andra institutioner. Forskningen som antar ett samhällsperspektiv har vuxit fram ur förståelse att varje organisation måste analyseras i relation till sin omvärld och att bibliotekens utformning är kopplad till denna relation (Hansson 2001, ss. 81-88). Eftersom jag använder mig av institutionell teori anser jag att denna artikel är relevant för att den ger en inblick i när biblioteken började studeras i en bredare kontext i relation till sin omvärld där andra organisationer påverkar bibliotekens utveckling.

Hansson (2005, s. 11) skriver i boken *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år* att vår vardag har förändrats mycket. Samhällsutveckling sammankopplas med teknikutvecklingen och de största förändringarna har hänt på 1990-talet som Zetterlund (2004, s. 13) kallar för en ”brytningstid”. Även Audunson (1996, s. 13) skriver att teknikutveckling är en enorm drivkraft för bibliotekets utveckling. Trots att

samhället förändras och utvecklas hastigt idag är folkbiblioteket ändå den mest besökta offentliga institutionen där det upplevs mest kravlöst och lättast att finna sig tillrätta (Hansson 2005, s. 21). Statistiken visar en viss nedgång men det är fortfarande över halva befolkningen som uppger att de har besökt ett folkbibliotek minst en gång det senaste året (Höglund 2009, s. 9).

Hansson (2005, s. 11) menar att folkbibliotekens roll alltid har kopplats till lärande men idag kan vi se att den traditionella rollen rör sig allt mer i den ”formella utbildningssfären”. Vidare skriver han att folkbibliotek är en central ”folkbildningsinstitution” där man kan genomföra både individuell och kollektiv uppfostran i en kulturellt stimulerande miljö (Ibid.). Sedan bibliotekspionjären Valfrid Palmgren presenterade sin vision av biblioteket som ett rum där alla klasskillnader upphör, har dess roll varit en brygga mellan socialgrupper för att uppfylla strävan att minska sociala klyftor. Underlaget för hur detta skall åstadkommas finns både i de lokala biblioteksplanerna och i UNESCO:s folkbiblioteksmanifest (Hansson 2005, ss. 42-43). I UNESCO:s folkbiblioteksmanifest från 1994 påpekas den centrala rollen som folkbiblioteken har och menas att de skall fungera som ett lokalt kunskapscentrum för ett livslångt lärande, egna ställningstaganden och kulturell utveckling för alla oavsett; ålder, ras, kön, religion, nationalitet, språk eller samhällsklass. Bibliotekets bestånd skall vara tillgängligt för alla utan ideologisk, politisk eller religiös censur och inte vara kopplat till kommersiellt intresse. Folkbibliotek har en rad uppgifter såsom att främja intresse för läsning, litteratur information, upplysning, utbildning och kulturell verksamhet (Bibliotekslagen 1996). Både bibliotekslagen och folkbiblioteksmanifestet fungerar som underlag för varje folkbibliotek som sedan även påverkas av kommunernas möjlighet att avsätta pengar till dessa institutioner.

Hansson (1998) menar i sin licentiatavhandling *Om folkbibliotekens ideologiska identitet: en diskursstudie* att folkbibliotekens institutionalisering är en viktig del i framväxten av det moderna Sverige. Hansson skriver hur folkbiblioteken formas till politiska institutioner och analyserar deras relationer till det svenska samhället genom diskursanalys med förankring i en hermeneutisk ansats. Det är samma område som Hansson (1999) behandlar i sin avhandling men med snävare undersökningsobjekt, nämligen *Klassifikation, bibliotek och samhälle: En kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. Folkbibliotek framträder som offentliga institutioner i Sverige, oberoende av någon idébärande moderorganisation som styr dess verksamhetsmål eller som riktar sig mot vissa grupper i samhället (Hansson, 1998, ss. 9-10). Hansson karakteriserar institutionsbegreppet i sin offentliga, politiska kontext, med sina dubbla funktioner; den kontrollerade och den legitimerande. Genom att kontrollera bidrar institutionen till det värdesystem som ligger till grund för hela samhällsorganisationen och den legitimerar arbets- och maktindelning. Enligt Hansson (1998, s. 36 jfr Zetterlund 2004, s. 83) är institutionens roll inte att kontrollera eller legitimera en samhällsorganisation utan kan vara direkt gynnsamt för att producera och skapa nya sociala strukturer. Hansson (1998, ss. 140-144) ser på folkbibliotek som institution som i första hand förmedlar vissa etablerade värderingar och på så sätt bidrar till en samhällsutveckling. Vidare skriver han att genom ökning av vår kunskap om folkbibliotekens relation till samhällets idéutveckling skapas en bas där vi kan förstå relationen mellan samhälle och dess institutioner samt folkbibliotekens möjlighet att överleva i tider när ideologiska

förutsättningarna ändras. I stycket bibliotek som institution har redogjorts för hur olika forskare behandlar folkbiblioteken som institution samt teknikens påverkan på dess utveckling, som jag anser är relevant för min uppsats.

Forskaren Jenny Johannisson (2006, s. 11) tar sin utgångspunkt i att bibliotek utgör *sociala institutioner* som är placerade i en bredare samhällskontext. Detta gör att bibliotekets roll i samhället är viktig att betona i biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning eftersom biblioteket är en social institution som har en unik roll i relation till samhället i övrigt. Även Miksa (1997) som är biblioteks- och informationsvetare vid Austin School of Information vid University of Texas beskriver i sin artikel ett institutionsorienterat perspektiv som ett väsentligt betraktelsesätt inom biblioteks- och informationsvetenskap. Han skriver om två paradigmer inom biblioteks- och informationsvetenskap där den första fokuserar på bibliotek som en social institution och den andra som en informationsrörelse. Både Miksa och Johannisson (1997; 2006, s. 11) poängterar bibliotekets roll som ett *specifikt rum* för förmedling av kunskapsorienterade dokument. Dessutom anses bibliotek som en institutionell aktör i samband med det ekonomiska respektive det politiska systemet, samt i relation till bibliotekets användare.

Miksa (1997) menar att det finns en specifik utgångspunkt i institutionsorienterat perspektiv mellan bibliotek och samhälle. Enligt honom betyder det att användare genom att ta del av den kunskap som bibliotek förmedlar, bidrar till att samhället utvecklas i en positiv riktning. Det är allt fler utav den vuxna befolkningen som är indragna i en lärandeprocess, det vill säga livslångt lärande som anses vara ett av kunskapssamhällets demokratiska fundament (Hansson 2005, s. 36). Även Höglund (1995, s. 40) poängterar vikten av produktion, lagring, återvinning och spridning av information som gynnar samhällets utveckling och både omvärldsorientering och produktion av varor och tjänster.

Hansson (1999, s. 21) menar att institutionsbaserat perspektiv innebär att bibliotek och biblioteksliknande institutioner har en sådan samhällselig betydelse att de har ett vetenskapligt egenvärde i sig, och att informationsförmedlingsprocesser som studeras i ämnet är institutionsspecifika. Det är folkbibliotek som har stått i fokus för det institutionsbaserade perspektivet. Forskaren Ragnar Audunson (1996, s. 10) studerar utifrån institutionsbaserat perspektiv hur tre olika folkbibliotek möter och hanterar förändring och modernisering. Hans utgångspunkt är att folkbibliotek, i den mening vi känner dem, har en gemensam professionell och ideologisk bas och att de är starkt beroende av politisk och ideologisk legitimitet (Audunson 1996, s. 29 jfr Hansson 1999, s. 25). Enligt Audunson (1996, s. 11) levererar biblioteket inte några konkreta produkter och tjänster utan det förmedlar en mening som relaterar till olika livssituationer som användarna befinner sig i. Audunson (Ibid.) förklarar att en och samma bok kan ha olika innebörder för två olika användare eller för en och samma användare vid två olika tillfällen i dennes liv. Det är några grundtankar som Audunson pekar på gällande bibliotekets uppdrag och ideologi som bibliotekarierna värnar om och identifierar sig med och är beskrivna på internationell nivå av IFLA och UNESCO (Ibid., s. 10 jfr Hansson 1999, s. 26). I detta avsnitt har jag tagit upp folkbibliotekens betydelse som institution i samhället som jag anser är viktiga i min studie. Mer om det teoretiska perspektivet skriver jag i kapitel 3.

2.2 Det digitala biblioteket

Införandet utav e-böcker i biblioteken är kopplat till bibliotekens digitala verksamhet, det digitala biblioteket. Den digitala revolutionen har förändrat informationens natur, och har haft ett stort inflytande på biblioteken. Arms (2000, s. 1) skriver att det är en historiskt mycket intressant period för både biblioteken och förlagen då det för första gången är möjligt att bygga upp en storskalig service där samlingar av information är lagrade i digital form och kan förmedlas via internet. Hastigheten på informationskapande, spridning av information, och användarnas behov och förväntningar har även påverkat bibliotekens utveckling.

Enligt Hansson (2010, ss. 55-66) har det digitala biblioteket inte utvecklats vid sidan av vanliga bibliotekssystem (traditionella) utan istället i stort sett inom detta system. Man kan å ena sidan se tjänster och uppbyggnad av samlingar som struktureras på ett sätt som inte skulle vara möjlig utan den teknologi som används idag. Denna teknologi är så pass ny och kan betraktas som en kärna för något vi aldrig tidigare skådat – det digitala biblioteket. Å andra sidan, inga sådana tjänster och/eller samlingar kan hävda inbyggd betydelse i bibliotekskoncept utan att vara ansluten till en eller fler befintliga biblioteksinstitutioner i den traditionella bemärkelsen, oavsett om det handlar om akademiska-, special- eller folkbibliotek. Hansson (2010, s. 64) skriver att det första steget mot dagens biblioteksmiljö började i mitten av 1990-talet genom det *hybridbibliotek* bestående av vissa kombinationer av fysiska och elektroniska resurser som har dykt upp. Grundidén för hybridbibliotek som parallellt består av material i både digital och fysisk form är idag, enligt Hansson (2010, s. 68), en självklarhet. Det är ett sådant bibliotek vi har idag, i alla delar av samhället och i alla bibliotekstyper.

Borgman (2000, s. 67) menar att hybridbibliotek kommer att existera i framtiden och att nya medier kommer att uppfinnas men att dessa snarare kommer att komplettera än ersätta de befintliga. Det innebär att intåget av det digitala biblioteket inte har påverkat biblioteksverksamheten när det gäller insamling av information utan snarare hur den presenteras och tillgängliggörs för slutanvändare. Enligt Borgman (2000 ss. 47-48) finns det två definitioner av det digitala biblioteket, där den ena är digitala bibliotek som institutioner eller tjänster och det andra digitala bibliotek som databaser. Hon tycker att kontrasten mellan dessa två definitioner av det digitala biblioteket är kännetecknande i spänningen mellan den revolutionära och evolutionära synen på informationsteknologi. Den revolutionära synen innebär att de digitala biblioteken är databaser kopplade med datanätverk och tagna som helhet kan tillhandhålla en mängd tjänster som skall ersätta de fysiska biblioteken. Den evolutionära synen betraktar de digitala biblioteken som institutioner som skall fortsätta att tillhandhålla innehåll och tjänster i många former, precis som deras föregångare, de traditionella biblioteken, hade gjort, och att de så småningom skall komplettera biblioteken i den form de existerar idag.

Det finns ett antal organisationer med fokus på digital biblioteksforskning och utveckling, inklusive ny teknik, program och kontextuella sociala och ekonomiska frågor med liknande syfte. En av dem är *Digital Library Federation* (DLF) som är en förening av bibliotek och närbesläktade institutioner med syfte att bygga upp och stödja ett engagerat samhälle vars medlemmar delar ett egenintresse i att föra digitala

bibliotek. För att alla ska kunna bidra i utvecklingen av både DLF-s projekt och digitala bibliotek krävs det en allmän definition av det digitala biblioteket;

Digital libraries are organizations that provide the resources, including the specialized staff, to select, structure, offer intellectual access to, interpret, distribute, preserve the integrity of, and ensure the persistence over time of collections of digital works so that they are readily and economically available for use by a defined community or set of communities.

(Digital Library Federation 2004)

Det finns även några uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap om digitala bibliotek och jag har valt att titta på de som handlar om det digitala biblioteket på folkbibliotek. Carlsson och Hall (2006) undersöker i sin uppsats *Utvecklingen av det digitala folkbiblioteket: när visionerna liknar verklighet* det digitala folkbibliotekens genomslag i Sverige med fokus på utvecklingen av den digitala audiotekniken. De har använt sig av enkäter (20 länsbibliotek), e-postintervjuer samt av en standardiserad checklista för undersökning av elva folkbiblioteks webbplatser (Carlsson & Hall 2006, s. 10). Deras webbplatsundersökning visar att katalogen, med dess standardfunktioner, databaser, e-media (e-böcker, e-ljudböcker och e-musik), frågetjänster och länksamlingar är de tjänster som utgör grundutbudet i dagens digitala folkbibliotek (Carlsson & Hall 2006, s. 52). Utifrån den genomförda studien konstaterar de att det fortfarande är så att det digitala biblioteket alltid nämns i sammanhang med det fysiska (hybridbiblioteket). Vidare skriver de att det aldrig talas om det digitala biblioteket utan koppling till det fysiska biblioteket och att man betonar den digitala verksamheten som komplement till den fysiska. Enligt Carlsson och Hall existerar det digitala biblioteket inte på samma villkor som det fysiska där de ger exempel på hur man refererar till det fysiska biblioteket "den ordinarie verksamheten" (Carlsson & Hall 2006, s. 56). Utifrån resultat de har fått drar de slutsatsen att det fortfarande finns ett behov av att skilja det fysiska från det digitala biblioteket samt att det finns motsättningar mellan verksamheterna. Detta framgick under arbetet när de frågade om det digitala biblioteket och då informanterna kände sig manade att försvara det fysiska biblioteket. Det anser de vara onödigt eftersom syftet med att ha ett utvecklat digitalt bibliotek är inte att man drar ner de funktioner som finns utan att erbjuda service genom olika kanaler. Det är användarna som skall avgöra i vilken form och på vilket sätt de skall ta till sig information och kunskap. Slutligen menar de att visionerna kring det digitala biblioteket får inte bara handla om rent tekniska lösningar utan bör framför allt handla om traditionella bibliotekarieuppgifter i en ny kontext (Carlsson & Hall 2006, ss. 58-62).

En annan magisteruppsats skriven av Helene Johanson Otterström (2003) *Det digitala folkbiblioteket: vision och verklighet* studerar hur de svenska folkbiblioteken i sina måldokument "säger sig vilja utveckla sitt digitala bibliotek" (Johanson Otterström 2003, s. 7). I hennes undersökning ingår 21 svenska folkbibliotek av varierande storlek där hon studerade hur de har valt att presentera det digitala biblioteket i sina måldokument och hur de har valt att presentera sina webbplatser. För undersökning av web-platser har hon valt två kriterier som hon utgått ifrån; digitala tjänster som kompletterar det fysiska biblioteket och som man kan utföra hemifrån och digitala tjänster utan motsvarigheter i det fysiska biblioteket. Hon kommer fram till att det finns skillnader mellan bibliotek både på webb-platserna och i måldokumentet när det gäller vad ett digitalt bibliotek är och vilka funktioner det borde erbjuda/innehålla.

I frågan om vissa tjänster, främst de som kompletterar det fysiska biblioteket, ser de digitala biblioteken mer likartade ut. Hon påpekar att de flesta biblioteken erbjuder interaktiva tjänster såsom *fråga en bibliotekarie* som bidrar till att det inte bara är databaser över böcker som biblioteken erbjuder. Möjligheten att läsa böcker, både skön- som facklitteratur, hemma vid sin egen dator eller läsplatta, söka information i fulltextdatabaser med mera, visar att folkbibliotek vill synliggöra deras informations- och kulturuppdrag i det digitala folkbiblioteket (Johanson Otterström 2003, s. 58).

När man pratar om utvecklingen av folkbiblioteket som helhet kommer man fram till ett begrepp som används allt mer och det är hybridbibliotek. Johansson Otterström (2003, s. 57) skriver att både på bibliotekets webbplatser och i måldokumentet är hybridbibliotek den dominerande varianten av det digitala biblioteket, trots att man i undantagsfall använder det här begreppet. Hennes slutsats är att hybridbibliotek är en passande term för svenska folkbibliotek för att den pekar på både fysiskt och digitalt rum och att det kan pågå under lång tid på grund av att det fysiska biblioteket har fördelar som ett digitalt bibliotek inte kan uppnå. En annan slutsats är att det är större avstånd mellan de olika måldokumentet än mellan de olika webbplatserna, från att inte ha måldokument alls till att ha väl genomarbetade dokument. Vidare skriver hon att vissa bibliotek saknar måldokument, medan inga bibliotek saknar webbplatser (Johansson Otterström 2003, ss. 58-60).

2.2.1 Komponenter i ett digitalt bibliotek

För att identifiera komponenter i ett digitalt bibliotek behöver man först veta vilka funktioner digitala bibliotek har. Fox (2002) menar att dessa funktioner är; tillgodose användarnas informationsbehov, tillhandhålla informationservice, lokalisera, presentera och organisera information på ett användbart sätt samt kommunicera information med användare och datorer. Dessa funktioner är enligt Fox (2002) kopplade med ett antal komponenter i ett digitalt bibliotek såsom; innehåll, organisation, tillgänglighet och informationsåtervinning. Enligt Arms (2000, s. 14) kan digitala bibliotek innehålla all information som är kodad med sekvenser av bitar⁷. Det som är signifikant är att ju mer digitala bibliotek växer desto mindre har deras innehåll en fysisk motsvarighet. Oftast är det så att det inte finns någon motsvarighet alls, såsom data från forskarnas instrument, dataprogram, dataspel och databaser.

Innehåll i ett digitalt bibliotek är uppbyggt utav ett antal digitala objekt som kan vara text, bilder, musik, ljudinspelningar och video. Vissa objekt kan "födas digitalt" medan andra är resultat av digitalisering och framställer vissa fysiska objekt till exempel böcker. Digitala objekt består av; data, associerad metadata och identifikator (Fox 2002; Arms 2000, s. 14-15). Information som är lagrad i digitala bibliotek består av data och metadata. Data är ett generellt begrepp som används för att beskriva information som är kodad i digital form (Fox 2002). Det primära syftet med att skapa metadata är att hjälpa användare att hitta den information de behöver. Därför är det fördelaktigt att vid skapandet av metadata, titta på de mål som användare kan tänkas ha när de söker information, så att deras mål och behov uppfylls (Taylor & Joudrey 2009, s. 104). Identifikator är en del av metadata som identifierar metadata och gör

⁷ Bit (kort för "binary digit"), är den minsta dataenheten i en dator.

den sökbar. Fox (2002) skriver att metadata objekt oftast indexerats automatiskt så att sökningar blir snabbare. Sådan indexering kan bygga på en manuell indexering som är utförd av författaren eller en bibliotekarie.

2.3 Elektroniskt bestånd

En elektronisk resurs kan vara allt från full-text databaser, elektroniska tidskrifter, bildsamlingar till multimedieprodukter. Dessa kan levereras via Internet bland annat. En elektronisk resurs, i detta sammanhang, är varje elektronisk produkt som levererar samling av data, som är text-, numerisk-, grafisk- eller tidsbaserad, som en kommersiellt tillgänglig resurs. En stor mängd av elektroniska publikationer riktar sig till institutioner för forskning och lärande där en bibliotekarie, eller en person som arbetar med utveckling av beståndet, anses vara konsumenten (Lee och Boyle 2004, ss. 5-6). Lee och Boyle menar att deras syn på vad en elektronisk resurs är liknar International Coalition of Library Consortias (ICOLC) definition av e-information (elektronisk information):

A broad term that encompasses abstracting and indexing services, electronic journals and other full text materials, the offerings of information aggregators, article delivery services, etc. E-information can be accessed via remote networks from information providers, or locally mounted by a consortium or one of its member libraries.

(International Coalition of Library Consortia 2012)

Lee och Boyle (2004, s. 9) understryker vikten av att elektroniska resurser beaktas tillsammans med de tryckta resurserna och att biblioteken bör formulera en övergripande, enhetlig policy för beståndsutveckling som täcker allt material. De ger ett exempel på några frågor som behövs tas hänsyn till vid utformning av en beståndsutvecklingspolicy så som; hur biblioteket ser på sitt bestånd inom den närmaste framtiden, kommer tryckt material att ersättas med elektroniska versioner, hur elektroniska resurser skall finansieras, hur bra IT infrastruktur och support är och så vidare (Lee & Boyle 2004, s. 77). Idag står alla folkbibliotek inför den stora utmaningen att utveckla sina elektroniska bestånd på bästa och minst kostsamma sätt. Lee och Boyle identifierar alla steg i uppbyggandet utav elektroniskt bestånd och förklarar även fallgorpar som man måste ta hänsyn till i denna process.

Även Nilsson och Persson (2011, s. 30) i sin uppsats *Elib och folkbibliotek: En studie av de åsikter och argument som yttrats om e-böckernas distribution och framtid på folkbiblioteken* drar slutsatsen att biblioteket i nuläget inte alls styr sitt urval, och att urval och inköp flyter ihop i det här sammanhanget för att biblioteket får utbudet automatiskt och att Elib har stort inflytande över e-böckernas beståndsutveckling på folkbiblioteken.

Behler (2011) skriver i sin artikel *Collection Development for E-books* om vad man bör tänka på vid val utav e-boksleverantör och listar ut frågor utifrån användar- och inköpsmodell. Några av dessa frågor handlar om hur många samtidiga användare som kan läsa en e-bok, om e-boken kan laddas ner oavsett var man befinner sig eller om man måste vara på biblioteket och om biblioteket äger e-böcker eller bara abonnerar på dessa. Dessa frågor skulle vara aktuella även för de svenska folkbiblioteken om det

hade funnits flera e-boksleverantörer och leverantörsmodeller att välja bland. Tyvärr ställs de inför det faktum att det bara finns en dominerande e-boksleverantör – Elib som utformar hur e-böckerna säljs till biblioteken och idag finns det inget sätt för folkbiblioteken att påverka detta.

I sin rapport *När kommer boomen? En kartläggning av e-boken i Sverige ur ett biblioteksperspektiv* presenterar Kungliga biblioteket (2011, ss. 14-15) de olika utlåningsmodeller som idag finns på marknaden.

OverDrive modellen som mest liknar traditionellt inköp av fysiska böcker. Det innebär att biblioteket köper in en e-bok som kan lånas ut bara till en låntagare åt gången. Om biblioteket vill kan det köpa en variant av denna modell som ger möjlighet till att flera användare kan låna en bok samtidigt men att det finns en begränsning på antalet utlån under ett år. Heide Petersen (2011) skriver att denna modell har blivit mycket populär i USA på grund av att förlagen känner sig mer bekväma för att den liknar de traditionella arrangemangen. Fördelen med denna modell är att biblioteken har bra översikt över kostnaderna (Kungliga biblioteket 2011, s. 14 jfr Fleischer 2011, s. 26).

E-bokspaket är en modell där biblioteket köper sina böcker via aggregatorer som kan erbjuda e-böcker från olika förlag samtidigt. Aggregatorer paketerar oftast sina e-böcker i stora paket så kallade *Big Deals* som i sin tur innebär att biblioteken inte kan välja vilka e-böcker som skall köpas in. Dessutom saknar biblioteket kontroll över vilka titlar som finns vid ett givet tillfälle eftersom beståndet hela tiden ändras och vissa titlar kan tas bort ur sortimentet. Biblioteket ställs inför två möjligheter; att köpa de paket som erbjuds eller att avstå helt (Kungliga biblioteket 2011, s. 14).

Låntagarmodellen eller användarstyrt förvärv (Patron Driven Acquisition) innebär att användare får access till en databas där de söker efter titlar för utlån. När man har valt en e-bok som man vill låna får biblioteket information om detta och kan då välja att antingen köpa in boken eller tillgängliggöra den för korttidslån. Efter ett visst antal utlån (beroende på e-boksleverantör) måste biblioteket köpa boken för att kunna erbjuda den för utlån (Behler 2011). E-boksleverantörer som erbjuder denna modell är bland annat Ebrary, MyLibrary, Ebook Library, och EBSCO. Fördelar med denna modell liknar fördelarna för *OverDrive* modellen samt att det är mindre risk att biblioteken köper in böcker som aldrig lånas ut. Nackdelen kan vara att det är svårt att göra en prognos på hur böckerna kommer att efterfrågas i framtiden (Kungliga biblioteket 2011, s. 15).

Elib-modellen tillåter ett obegränsat antal samtidiga utlån och biblioteket betalar en bestämd summa för varje utlån. Fördelen med denna modell är att det är låga utlåningskostnader för biblioteken när det gäller böcker med låg efterfrågan. Däremot om en titel utlånas ofta stiger utlåningskostnaderna också vilket anses vara en nackdel med denna modell. Det är denna modell som svenska Elib erbjuder biblioteken idag och som tillämpas på folkbiblioteken (Kungliga biblioteket 2011, s. 15).

2.4 E-boken och bibliotek

USA har längst erfarenhet av e-böcker där både allmänhet och företag är faktorer som är drivande i utvecklingen av e-boksmarknaden. Enligt Boss (2010) går den första stora händelse kopplad till e-böcker tillbaka till 1971 då Project Gutenberg startades. Bristen på framgång på konsumentmarknaden var en viktig faktor för förlagen att vända sig till bibliotek. Först 2003 började bibliotek köpa betydande antal e-böcker, inte för att e-böcker hade marknadsförts i en större omfattning utan snarare för att teknikutveckling hade lett till att e-böcker kunde laddas ner och läsas på en dator. Inledningsvis var utlåningen låg och som ett exempel tar Boss (2010) ett stort folkbibliotek som hade fyra nedladdningar per titel under 2003. Då det inte fanns något slitage som med tryckta titlar, och ingen arbetskostnad som vanligtvis var kopplad med de fysiska böckerna valde biblioteken att fortsätta med e-böcker i sitt utbud. Med ökande antal böcker som publicerades i e-boksformat ökade också antal utlån på biblioteken. Det var mer än två miljoner e-bokstitlar tillgängliga i slutet av 2009 vilket fortfarande var en liten del av de uppskattade 35 miljoner titlar i världens bibliotek. Även om merparten av de tillgängliga e-böckerna främst var av intresse för akademiska bibliotek, var minst 500000 av dessa lämpliga för folkbibliotek. 2009 uppgick försäljningen av böcker till 25 miljarder dollar på den amerikanska bokmarknaden och e-boksförsäljningen utgjorde cirka en procent av dessa (Boss 2010). Året efter utgjorde e-boksförsäljningen 6-7 % av den totala bokmarknaden i USA och Storbritannien 2010 (Duncan 2010). För 2011 har e-boksmarknaden i Storbritannien ökat till 10 % och i USA har e-böcker en marknadsandel på 20 % (Elibs blogg 2012-01-13). E-boksförsäljningen i Sverige tredubblades under 2011 och enligt Elibs preliminära siffror såldes 81000 e-böcker jämfört med 26000 under 2010. Försäljningen fortsätter att öka, men den utgör fortfarande en liten del av bokmarknaden i Sverige (Dagens Nyheter 2012-01-10).

Duncan (2010) i artikeln *Ebooks and Beyond: The Challenge for Public Libraries* skriver att de senaste förbättringarna när det gäller Amazons Kindle, Apples iPad och ökat antal smartphones betyder att biblioteken måste bedöma hur dessa kommer att påverka den service som de erbjuder. Enligt honom behöver biblioteken vara särskilt uppmärksamma på den rådande situationen på e-boksmarknaden, på sina användare, och anpassa servicetyper och leveransmodeller till dessa. Carlsson (2012) skriver att e-boken har fört med sig nya komplicerade frågor för folkbiblioteket som har att göra med urval, teknikutveckling, immaterialrätt och licenskostnader. Vidare skriver han att e-boken är på väg att förändra sättet hur man gör urval och inköp på folkbiblioteket vilket kan resultera i att biblioteken förlorar inflytande över delar av beståndet. Anledningen till detta är att när det gäller e-böcker får de flesta folkbiblioteken förlita sig på förlagen och distributörer av e-böcker – Elib, istället för att göra ett aktivt urval som man gör med tryckta böcker. Med e-boken tillkommer nya krav som ställs på både användare och bibliotekarie. E-böcker innebär att det inte är enbart användare som skall lära sig den nya tekniken som är kopplad till e-böcker. Även folkbibliotekarier måste lära sig allt som är kopplat till utlåning av e-böcker och kunna besvara alla frågor som kommer upp. I folkbibliotekets fall där det bara finns ett fåtal anställda medför det en större belastning att hinna med alla arbetsuppgifter till skillnad från bibliotek som har en IT-ansvarig bibliotekarie. E-boken sägs spara tid och pengar men frågan är om det blir så på folkbiblioteken med ett fåtal anställda (Carlsson 2012).

Dahlström (2005) skriver i sina artiklar *På vilken fråga är en e-bok svar (del 1 och 2)* att e-boken i själva verket är ”ett litet prisma genom vilket de flesta stora frågor kring elektronisk publicering, digitala texter, nya medier och Internet speglas”. Dahlström (Ibid.) menar att det är viktigt att diskutera om hur e-boken möjliggör en marknad där bibliotekens roll kan vara utmanad. Även Fleischer (2011, s. 25) menar att bibliotekens satsningar på e-böcker i fortsättningen kan få som följd att biblioteket i sin vilja att vara med, reducerar sig själv till ett passivt gränssnitt för kommersiella tjänster. ”Det är en bokmarknad med förändrade villkor och ändrade positioner i relation till den tryckta bokens marknad” (Ibid.). Enligt Dahlström (2005) är det viktigt att identifiera aktörer som hörs i debatten om e-böcker; producenter och författare, agenter och förlag, tillverkare, leverantörer och försäljare av mjukvaror och system, bokhandlare, bibliotek och kulturinstitutioner samt läsare och användare. Det är viktigt att kritiskt granska och avgöra vilka intressen som driver utvecklingen. Fleischer (2011, s. 29) skriver att licensvillkoren för lån av e-böcker som bestäms av Adobe och Elib, innehåller restriktioner som biblioteken aldrig skulle tillämpa för vanliga böcker. Dahlström (2005) menar att genom förkunskaper om e-bokens styrkor och svagheter kan biblioteken i Sverige ställa förnuftiga och realistiska krav på producenter, leverantörer och deras produkter och på det sättet utarbeta framtida ramar, rutiner och avtal. Dessutom anser Fleischer (2011, s. 40) att biblioteken behöver anstränga sig maximalt för att tillhandhålla e-böcker för att kunna vara aktuella på marknaden. Dahlström (2005) menar att svaret på frågan *På vilken fråga är e-boken ett svar?* beror på vår syn på hur det digitala biblioteket och dessa tjänster skall gestalta sig i framtiden; nationellt, regionalt och lokalt.

Det finns även flera uppsatser som behandlar e-böcker. I likhet med ovanstående ligger fokus på e-böcker och dess användning, tillgänglighet samt tillämpning av ny teknik.

Andersson (2004) studerar i sin uppsats *E-böcker och bibliotek: En diskussion kring den digitala beståndsutvecklingens möte med en gryende e-boksmarknad* hur förvärvspolitiken och beståndsutvecklingen på bibliotek utvecklats sedan de elektroniska mediernas intåg. Genom att fokusera på den relevanta litteratur som skrivits i ämnet, följer han diskussionen som förs och fördjupar sig i de frågor han anser är mest intressanta. Dessa i sin tur bör anknytas till äldre bibliotekarietkunskaper (Andersson 2004, s. 4). Han lägger fokus på svenska högskole- och universitetsbibliotek men täcker även folkbibliotek i sin uppsats samt går igenom hur e-boksmarknaden fungerar i samspel med biblioteken. Enligt honom är marknaden invecklad eftersom det finns många olika aktörer med kommersiella intressen. Bland aktörerna nämner han olika aggregatorer och förlag som både samarbetar och konkurrerar med varandra. Även Hallquist (2010, s. 27) i sin uppsats *E-böcker på högskole- och universitetsbibliotek: En studie kring det digitala förvärvet* kommer fram till att bibliotekarierna uppfattar e-boksmarknaden som mycket komplicerad. Biblioteken ställs inför olika villkor beroende på vilken aktör de samarbetar med det vill säga hur e-böcker levereras, köps in, säljs och används. Förvärvet av e-medier innebär i de flesta fall idag att biblioteket inte äger materialet utan bara får tillgång till material som lagras på en annan plats (Andersson 2004, s. 35 jfr Fleischer 2011, s. 28). Vidare skriver han att tidigare bibliotekariers arbete när det gäller urval av e-medier blir mer komplicerat då det krävs nya färdigheter. Hallquists (2010, s. 27)

resultat visar också att urvalsarbete är mycket komplext när det gäller förvärv av e-böcker. Andersson avslutar med att e-boksmarknaden är i ständig förändring och att bibliotekens inflytande över urvalet av det digitala beståndet är hotat. Biblioteket förlorar sin förmåga att välja ut specifika e-böcker då de oftast säljs i stora paket, så kallade "Big deals". Dessa paket innehåller även material som biblioteken i vanliga fall inte skulle köpa in och på det viset sköts en del urvalsarbete av den andra parten (2004, ss. 49-64).

Karin Petersson Steinberg (2009) *Studenters användning av elektroniska källor – en användarundersökning vid Växjö universitetsbibliotek* undersöker i sin uppsats hur studenterna upplever och använder sig av elektroniska medier vid Växjö universitets bibliotek. En annan uppsats av Frida Andersson och Anna Buczek (2010) *Det bärbara biblioteket - en kvalitativ studie i hur man inom folkbibliotek resonerar kring läsplattan* undersöker hårdvarans integrering på biblioteket (läsplatta) och dess acceptans och betydelse på folkbibliotek. Vidare skriver Hanna Westöö Olsson (2008) i sin uppsats *Det hybrida biblioteket – synliggörande och integrering av e-böcker vid akademiska bibliotek* om hur sex akademiska bibliotek i Sverige integrerar och synliggör e-böcker i sitt bestånd.

3 Teoretiskt ramverk

I uppsatsen undersöker jag hantering av e-böcker vid tre svenska folkbibliotek och hur dessa har betydelse för utvecklingen av biblioteksverksamheten i förhållande till det fysiska biblioteket. För att kunna diskutera hur de respektive verksamheterna har påverkats av e-böcker har jag valt institutionell teori som teoretisk utgångspunkt. Jag anser att institutionell teori är lämpligt för att visa folkbibliotekets roll i samhället där kravet på aktualitet ökar och den informationsteknologiska utvecklingen för med sig nya arbetsrutiner och regler. Dessutom förväntas biblioteket anpassa sitt utbud och sina tjänster till omvärlden för att spegla utvecklingen och förstärka sin ställning genom att spela en mer aktiv roll i dagens så kallade kunskaps- och utbildningssamhälle.

3.1 Institutionell teori

Institutionell teori började på 1800-talet inom olika discipliner som ekonomi, sociologi och statsvetenskap och tillkom i vårt behov att skapa ordning i vår omvärld (Eriksson-Zetterquist et. al. 2006, s. 281). Eriksson-Zetterquist (2009, s. 24) menar att institutionell teori kan ses som ett ramverk genom vilket man kan se vissa saker och där omgivningens påverkan ges en central roll. Scott (2001, s. 48) skriver att institution är ett centralt begrepp inom samhällsvetenskapen och består av kulturell-kognitiva, normativa och reglerande element som tillsammans med tillhörande aktiviteter och resurser, ger stabilitet och mening till det sociala livet. Eriksson-Zetterquist et. al. (2006, s. 283) skriver att institutioner både reagerar på, och skapar sin omgivning samtidigt. De påverkar hur individer och grupper verkar inom och utom de erkända institutionerna. Handlingar som äger rum inom och utom institutionerna, förändrar ställningen bland politiska intressen, resurser och regler som skapar nya aktörer och identiteter. Eriksson-Zetterquist et. al. (Ibid.) anser att människors handlande och deras drivkraft kommer ur de kulturella normer och sociala objekt de lärt sig. När handling bygger på mening innebär det att den inte är enbart rationell. Det betyder att människor inte motiveras av andras värderingar och riktlinjer om vad som anses vara ett gott arbete utan hittar motivation genom att följa egna normer för att utföra sina arbetsuppgifter (Ibid.).

Den nya institutionella teorin är en vidare utveckling av institutionell teori. Eriksson-Zetterquist et. al. (2006, s. 290) skriver att inom nyinstitutionell teori förändras bilden

av omgivningen med begreppet *organisationsfält*⁸ som medför att alla organisationer existerar inom organisationsfältet. DiMaggio och Powell (1983) menar att organisationer inte påverkas av direkta effekter från andra organisationer utan av organisationer inom deras organisationsfält. Detta leder till att organisationer tenderar att efterlikna varandra som i sin tur leder till homogenisering inom fältet. Homogenisering förklaras med begreppet *organisationsfält* och *isomorfism*⁹ som enligt Eriksson-Zetterquist (2009, s. 72) definieras på följande sätt; organisationsfält belyser det faktum att omgivningen skapas av och skapar organisationer, och isomorfism ger förståelse hur organisationer har en viss tendens att likna varandra. Enligt Di Maggio och Powell (1983) omfattar organisationsfält organisationer som utgör ett erkänt område av det institutionella livet: nyckelleverantörer, resurs- och produktkonsumenter, tillsynsmyndigheter och andra organisationer som producerar liknande tjänster eller produkter. Organisationsfält har vuxit fram som en kritisk enhet "bridging the organizational and the societal levels in the study of social and community change" (DiMaggio 1986 se Scott 2001, s. 148). Detta innebär att organisationerna bidrar till att skapa fältet men samtidigt kommer de själva att gestaltas i en ständigt pågående process (Eriksson-Zetterquist et. al. 2006, s. 290). Di Maggio och Powell (1983) beskriver homogeniseringsprocessen med hjälp av isomorfism:

Isomorphism is a constraining process that forces one unit in a population to resemble other units that face the same set of environmental conditions.

(Di Maggio och Powell 1983, s. 149)

Enligt dem består isomorfism av tre olika former, nämligen; tvingande, mimetisk och normativ isomorfism. *Tvingande* isomorfism uppstår när en organisation ställs inför formellt och informellt tryck från andra organisationer av vilken den är beroende. Folkbiblioteken styrs av staten och är beroende av statens bidrag och politiska ramverk samt av egna politiker i den kommun de tillhör. Folkbiblioteken påverkas även utav användare och samhällsutveckling (se exempelvis Hansson 2010). *Mimetisk* isomorfism baseras på osäkerhet som tvingar en organisation att imitera andra när den känner sig hotad på grund av otydliga mål, brist på förståelse av teknologi som används eller när miljön är osäker på en symbolisk nivå. När detta händer väljer organisationer att imitera andra framgångsrika organisationer inom samma fält och använda deras lösningar istället för att hitta egna lösningar på sina problem. *Normativ* isomorfism utgår från professionalisering vilket innebär en kollektiv kamp bland medlemmar i ett yrke för att definiera villkor och metoder för deras arbete samt kognitiv bas och legitimering för deras yrke. Detta leder till att allt fler anställda har en professionell utbildning och utvecklar nätverk vilket skapar likhet med andra organisationer (Di Maggio och Powell 1983). Audunson (1996, s. 11) skriver att folkbiblioteken domineras av en yrkesgrupp - bibliotekarier. Perspektiv och tankesätt som härrör från andra yrken, är inte inbyggda i biblioteksorganisationen vilket är karakteristiskt för normativ isomorfism. Dessutom skriver Zetterquist et. al.

⁸ John Meyers och Brian Meyers (1977) artikeln *Institutionalized Organisation: Formal Structure as Myth and Ceremony* anses som startpunkt för nyinstitutionell teori. Enligt Eriksson-Zetterquist et. al. (2006, s. 287) var nyheten med denna teori att författarna påtalade att organisering snarare handlade om att anpassa sig till institutionaliserade regler än att koordinera och kontrollera olika aktiviteter.

⁹ Ordet isomorfism kommer från grekiskan: iso = lika, morph = form.

(2006, s. 292) att en av de viktigaste delarna i isomorfism är att organisationerna utvecklar en gemensam vokabulär och genom att använda den gemensamma vokabulären får man förklaring till de aktiviteter som äger rum i organisationen. Enligt Zetterquist et. al. (Ibid.) har isomorfism inte direkt med effektivitet att göra, utan snarare blir organisationerna belönade för att de är lika varandra.

Begreppet legitimitet är centralt i nyinstitutionell teori. Scott (2001, ss. 58-59) menar att organisationer kräver mer än materiella resurser och teknisk information om de skall överleva och frodas i deras sociala miljö. De behöver också social acceptans och trovärdighet. Enligt honom:

Legitimacy is a generalized perception or assumption that the actions of entity are desirable, proper, or appropriate within some socially constructed system of norms, values, beliefs and definitions.

(Scott 2001, s. 59)

Eriksson-Zetterquist (2009, s. 103) skriver att legitimitet har likheter med status och rykte eftersom samtliga begrepp fokuserar på organisationers kulturella faktorer. Legitimitet skiljer sig från status och rykte för att den främst behöver vara uppfylld. Hon tar upp några olika källor till legitimitet; samhället i stort, media, interorganisatoriska relationer som innebär att något blir legitimt för att det har kopplingar till andra legitima subjekt. Vanliga källor till legitimitet är organisationer, till exempel lagstiftande organisationer och mediaorganisationer. Enligt Eriksson-Zetterquist (2009, s. 105) på samma sätt som isomorfismens kraft har olika påverkan på organisationer inom ett fält, har också olika källor till legitimitet olika påverkan på organisationer. Nyinstitutionell teori tydliggör att den formella strukturen som synliggörs i organisationsavdelningar är ett resultat av omgivningens påverkan. Dessutom påtalar nyinstitutionell teori att identitet kommer genom handlingar till skillnad från institutionell teori som hävdar att identitet är orsak till handlingar (Eriksson-Zetterquist 2009, ss. 108-109).

3.2 Varför institutionell teori

Då mitt syfte är att undersöka vilken betydelse e-böcker har för utvecklingen av biblioteksverksamheten i förhållande till det fysiska och digitala biblioteket tillämpar jag institutionell teori. Som jag skrev ovan framgår det att institutionerna påverkas både av sin omgivning och fältet de befinner sig i samt de institutionaliserade regler, normer, handlingar och konventioner de följer. Forskaren Zetterlund (2004, s. 80) använder sig av institutionell teori när hon studerar utvärdering av tre program för folkbiblioteksutveckling. Hon skriver att verksamhetens lämplighetslogik kommer till uttryck genom institutionaliserade regler, tankeformer och rolluppfattningar. Enligt Zetterlund (Ibid.) kan institutionaliserade regler bestå utav rutiner och standardiserade procedurer för arbetssätt, konventioner att följa, handlingsstrategier för arbetet, en särskild teknologi man väljer att bruka eller sättet att dela upp arbetet mellan olika grupper.

I analysdelen av uppsatsen utgår jag utifrån Zetterlunds (2004, ss. 300-305) tre grupper av normer och regler som reflekteras på folkbibliotekens arbetssätt och utveckling. Zetterlund (2004, s. 300) tar upp några biblioteksspecifika regler och normer som visar sig speciellt tydliga i hennes undersökning av biblioteksutvärderingen. *Den första* av dessa regler och normer handlar om traditionella sätt att bygga upp samlingar och verksamheten i anslutning till dessa. *Den andra* uppsättningen av regler och normer är paternalistisk¹⁰ relation mellan bibliotekarie och användare som innebär att bibliotekarie ses som uttolkare av användarnas behov, smakdomare och folkuppfostrare. Zetterlund (2004, s. 302) menar att detta har sitt ursprung i att folkbibliotek i början växte fram som en särskild institutionaliserad åtgärd för de utbildningsmässigt och kulturellt svagare grupperna i samhället. *Den tredje* gruppen av etablerade regler och normer är starkt kopplade till vad som anses vara folkbibliotekets uppgift och roll i samhället som är knutna till och legitimeras genom de idéer som ligger till grund för den generella välfärdspolitiken. Institutionella regler och normer är inte alltid något som aktörerna väljer individuellt utan de anpassar sig till det som kollektivt anses vara lämpligt.

Dessutom använder jag mig av Di Maggios och Powells (1983) tre olika former av isomorfism; tvingande, mimetisk och normativ. Den tvingande isomorfismen innebär att institutionen ställs inför påtryckning av organisationer den är beroende av, mimetiska isomorfismen förklarar varför organisationer väljer att efterlikna varandra och normativa isomorfismen innebär professionalisering, det vill säga de som arbetar på biblioteket är bibliotekarier i stort. Genom att betrakta de bibliotek jag valt att studera i en institutionell kontext, tror jag att jag kan studera hanteringen av e-böcker i förhållande till hela biblioteksverksamheten och i relation till det fysiska biblioteket.

¹⁰ Audunson (1996 s. 31) använder också paternalistiskt förhållande och sätter det i en djupare kontext. Han menar att detta förhållande har gjort att skillnaderna mellan folkbibliotek i väst och de i forna socialistiska länder inte är så stora som man trodde i början.

4 Metod

I följande kapitel diskuterar jag mitt val av metod samt varför jag anser att den lämpar sig för min undersökning. Vidare diskuterar jag bibliotekens och informanternas urvalsförfarande samt genomförande av materialinsamling.

4.1 Val av metod

För att få svar på mina frågeställningar studerar jag ett antal folkbibliotek. I min uppsats vill jag ge en bild utav folkbiblioteks hantering utav e-böcker och hur införandet utav e-böcker har betydelse för dess verksamhet. Jag kan inte ge en heltäckande bild utan kommer att fördjupa mig i exempel från tre svenska folkbibliotek. Jag kommer att genomföra ett antal intervjuer med bibliotekarierna som arbetar med e-böcker samt verksamhetsansvariga. Dessutom använder jag mig av befintlig statistik vid de verksamheter som jag utgår ifrån. Enligt Kvale & Brinkmann (2009, ss. 23-39) hjälper intervjuer till att ”skaffa sig systematisk kunskap” och förstå problematiken ur informantens egna perspektiv. Kvantitativa metoder är bra att använda när man vill kunna sätta siffror på undersökningsmaterialet. Det handlar inte bara om att för egen del kunna överblicka vad som har hänt, utan också kunna förmedla komplex information på ett effektivt sätt (Eggeby & Söderberg 1999, s. 20). Enligt Eggeby & Söderberg (2011, s. 21) är kvantitativa och kvalitativa metoder ett redskap för en vidare analys. Vidare skriver de att det sedan är upp till varje forskare att göra en tolkning av den samlande datan och försöka klargöra och samtidigt driva vidare forskning kring undersökningsämnet. Annars finns det en risk att studien kan bli färglös om det inte finns något annat förutom tabeller och diagram.

Skillnaderna mellan de två metoderna ligger i arbetssättet med att ta fram och analysera data. Genom att kombinera olika metoder får man en tydligare uppfattning av undersökningsresultaten. De olika metoderna används i de sammanhang där de lämpar sig bäst (Ahrne & Svensson 2011, s.11). Enligt Trost (2001, s. 19) finns det tre steg i processen kring kvalitativa respektive kvantitativa studier, nämligen: datainsamling, analysen av data och tolkningen av analysen.

4.1.1 Intervju och statistik

Enligt Kvale & Brinkmann (2009, ss. 17-18) är den kvalitativa forskningsintervjuns syfte att förstå världen utifrån informantens synvinkel. Forskningsintervjun är en interpersonell situation, det vill säga ett samtal mellan två parter om ett ämne som intresserar båda.

Fördelarna med den kvalitativa metoden är att man får en närmare inblick i själva ämnet i undersökningen, eftersom intervjun innebär att man kommer närmare de miljöer och människor som undersökningen handlar om (Ahrne och Svensson 2011, s. 17). En annan fördel med intervjuer är att man kan förtydliga frågorna om den tillfrågade har svårt att förstå. Att förtydliga frågor kan innebära att man på ett sätt styr utfallet av intervjun, vilket då skulle vara en nackdel vid användning av intervjumetoden. En annan nackdel är att intervjun är ett resultat av ett samtal på en särskild plats och tid, där det som berättas kan ha ett annat syfte än vad intervjuaren har tänkt sig (Eriksson – Zetterquist och Ahrne 2011, s. 57).

Mitt arbete baseras på tre utvalda bibliotek och jag ansåg att det var viktigt att få så utförliga svar som möjligt för att dessa skulle kunna användas tillsammans med den befintliga statistiken inom de respektive biblioteken. Förutom intervjuer och befintlig statistik använder jag mig av styrdokument vid de tre bibliotek som studeras i uppsatsen för att ta reda på hur de uttrycker sig i frågor kring det digitala biblioteket och vikten av förmedling av digital information till användare. För att kunna ställa relevanta frågor vid intervjuerna har jag läst tidigare forskning kring e-böcker och fördjupat mig i den bakomliggande tekniken. Detta har ökat min förståelse runt e-böcker och gett mig en god grund för att utforma en bra intervjumall.

Eftersom jag har valt att skriva om e-böcker och dess utveckling under de senaste åren, följs och presenteras e-böckernas uppsving vid de respektive verksamheterna med hjälp av den befintliga statistiken. Fördelen med att använda befintlig statistik är att man slipper utforma en enkät och genomföra statistisk undersökning själv som dessutom är en tidskrävande process. En annan fördel med att använda befintlig statistik är att vi kan se tydliga mönster på om och hur utlåning av e-böcker och budgeten har ökat i de respektive verksamheterna. I den befintliga statistiken, trots att den är ganska omfattande, kan man välja de delar som passar i ens undersökning. Dessutom ger diagram och tabeller en bra och illustrativ överblick. Det kan samtidigt vara en nackdel då man kan ta delar av statistiken ur sin kontext så den får en helt annan innebörd än den som var tänkt från början.

4.2 Urval

För att fördjupa mig inom ämnesområdet har jag sökt och läst lämplig litteratur. Biblioteksplaner, verksamhetsplaner, kommunala planer och statistiska dokument har hjälpt mig att få en omfattande bild av biblioteken och kommunerna. Jag har valt att studera tre bibliotek av samma typ, det vill säga folkbibliotek som befinner sig i tre skånska städer med olika antal invånare. Det är tre folkbibliotek som har samma uppdrag men delvis olika förutsättningar och då blir det intressant att se hur de arbetar med och förhåller sig till e-böcker ur olika aspekter. Det blir tre exempel på hur hanteringen av e-böcker kan se ut på folkbibliotek. Anledningen till att jag har valt just de ligger i syftet med min uppsats där jag har valt att genom studie visa folkbiblioteks hantering av e-böcker och hur införandet av e-böcker har betydelse för dess verksamhet.

Det första biblioteket i studien jag har valt är Malmö stadsbibliotek för att det är ett bra exempel där man satsat mycket på utveckling utav det digitala biblioteket och hur

de har lyckats i en process av förändring och utveckling. Jag har valt Lunds stadsbibliotek som ligger i en stad där studenter och akademiker utgör en tredjedel av stadens invånare. Den specifika akademiska miljön och andra bibliotek runtomkring påverkar dess arbete och utveckling. Staffanstorps bibliotek är det minsta av de tre biblioteken och befinner sig i en kommun som med sina politiska, ekonomiska och sociala förutsättningar attraherar allt fler barnfamiljer. Trots att det är det minsta biblioteket i studien ställs det inför samma problem och frågeställningar som de stora biblioteken, vilket blir en intressant aspekt att studera.

Genom enhetschefen på det digitala biblioteket på Malmö stadsbibliotek har jag fått bekräftelse på att biblioteket gärna deltar i min studie. Dessutom skickade jag även brev till Lunds stadsbibliotek och Staffanstorps bibliotek för att få information om deras möjlighet att delta i min studie. I brevet presenterade jag kortfattat mitt arbete och hur jag har planerat att genomföra min studie. Mitt mål var att hitta personer på biblioteken som var villiga att ställa upp för en intervju. Den geografiska närheten till biblioteken påverkade också mitt val eftersom jag ansåg det viktigt att personligen kunna besöka de personer som ställt upp på intervjuer. De tre biblioteken i min studie skiljer sig i storlek samt i sin egna specifika miljö.

4.3 Genomförande

Jag var ute efter lämpliga personer som bäst kunde besvara mina frågor i en intervju. Min tanke var att en bibliotekarie som arbetar med e-böcker samt en bibliotekschef som har en beslutsfattande position skulle vara bäst lämpliga informanter. Jag tog kontakt med enhetschefen för det digitala biblioteket på Malmö stadsbibliotek och bibliotekarien som arbetar där om deras möjlighet att ställa upp för en intervju. Jag skickade brev till Lunds stadsbibliotek och från deras systemavdelning fick jag ett förslag på en person jag skulle kunna intervjua och som senare accepterade min intervjuinbjudan. När det gäller Staffanstorps bibliotek var det en självklarhet att jag skulle intervjua bibliotekschefen och efter deras förslag en bibliotekarie också. Inom en vecka har jag fått svar från alla informanter från respektive bibliotek. Alla fyra intervjuerna var bokade och låg inom loppet av tre veckor med den första intervjun i början av mars 2012.

Utifrån litteratur som jag har läst, forskningsfrågor jag formulerat och syftet med min studie hade jag en bild av vilka frågor jag ville ställa vid intervjuerna. I metodlitteraturen påpekas också att man inte kan påbörja intervjuer innan man skaffat sig tillräcklig ämneskunskap och avgöra vilken intervjuteknik som är passande i sammanhanget (Kvale & Brinkmann 2009, s. 118). Jag har valt att ha en halvstrukturerad intervjuguide eftersom jag ville ha utrymme att ställa följdfrågor men ändå ha översikt över ämnen och förslag till frågor (Kvale & Brinkmann 2009, s. 146).

Inför respektive intervju informerade jag mina informanter via e-mail om den tid intervjuerna skulle ta, valet av plats för intervjun samt att jag kommer att spela in intervjuerna. Detta för att informanterna skulle ha möjlighet att avgöra om de ville medverka eller inte. Kvale och Brinkmann (2009, s. 87) kallar detta för *informerat samtycke* och påpekar att det är en viktig central etisk aspekt. Varje intervju har jag

inlett med en kort presentation av syftet med mitt arbete, vilket jag även redogjorde tidigare i min mailkontakt.

Alla intervjuerna har jag spelat in och enligt Thomsson (2010, s. 87) kan man nöja sig med papper och penna om man bara vill få enkla svar på några frågor. Om man däremot vill höra informanternas egna ord och tolka alla nyanser av ordval måste man ha tillgång till hela intervjuerna i analysen. Under intervjuerna ställde jag frågor till mina informanter och bad dem att resonera fritt kring dessa. Jag avbröt bara med följdfrågor och under tiden antecknade jag på pappret frågor de har berört. Efter varje tema som jag hade i min intervjuguide summerade jag informantens svar och vi gick vidare. Totalt genomfördes två intervjuer med bibliotekschefer och tre intervjuer med bibliotekarier som arbetar med e-böcker.

På Staffanstorps bibliotek ställde både bibliotekschefen och bibliotekarien upp på att bli intervjuade samtidigt. Jag hade inget emot detta och samtalet blev mer dynamiskt med flera personer inblandade i intervjun. Alla intervjuer har pågått mellan fyrtio minuter och en timme och har genomförts på informanternas arbetsplats. Även Ahrne & Svensson (2011, s. 45) påpekar betydelsen som miljön har i genomförandet av en intervju. I mitt fall fungerade intervjumiljön mycket bra, och i det ostörda sammanträdesrummet kunde mina informanter tala och resonera fritt kring de frågor jag ställde. Intervjuguiden som jag har använt mig av är indelad i fem grupper av frågor som har fungerat som riktlinjer under intervjuerna. Alla intervjuer har jag spelat in dubbelt, med min mobil och min laptop, detta för att ha back-up ifall en av inspelningarna inte skulle ha tillräckligt bra ljudkvalitet. Jag har dessutom gjort anteckningar under intervjun, dels som extra säkerhet men även som ett sätt att undvika konstant och långvarig ögonkontakt, som ibland kan uppfattas som obekvämt. Enligt Thomsson (2010, s. 87) är det av stor vikt att intervjuare undviker att försätta informanten i en obekvämt situation. Jag har lyssnat igenom alla intervjuer och valt att transkribera de delar som är relevanta för uppsatsen.

4.4 Etiska aspekter

Det finns ett antal grundläggande etiska principer som är extra viktiga att ta hänsyn till vid undersökning av intervjukaraktär. Enligt Kvale (2009, s. 87) måste det finnas informantens samtycke till att delta i studien samt att den intervjuade är informerad om syftet med undersökningen. Informanterna har frivilligt deltagit i studien och har informerats om studiens syfte. Jag har inte fått samtycke från alla informanter att använda mig av deras riktiga namn i studien och därför har jag valt att kalla informanterna efter deras arbetstitel det vill säga; enhetschef, bibliotekschef och bibliotekarie. Informanterna har uppmärksamats på att det finns en möjlighet att de kan identifieras även om jag inte använt deras riktiga namn i studien.

5 Resultat och analys

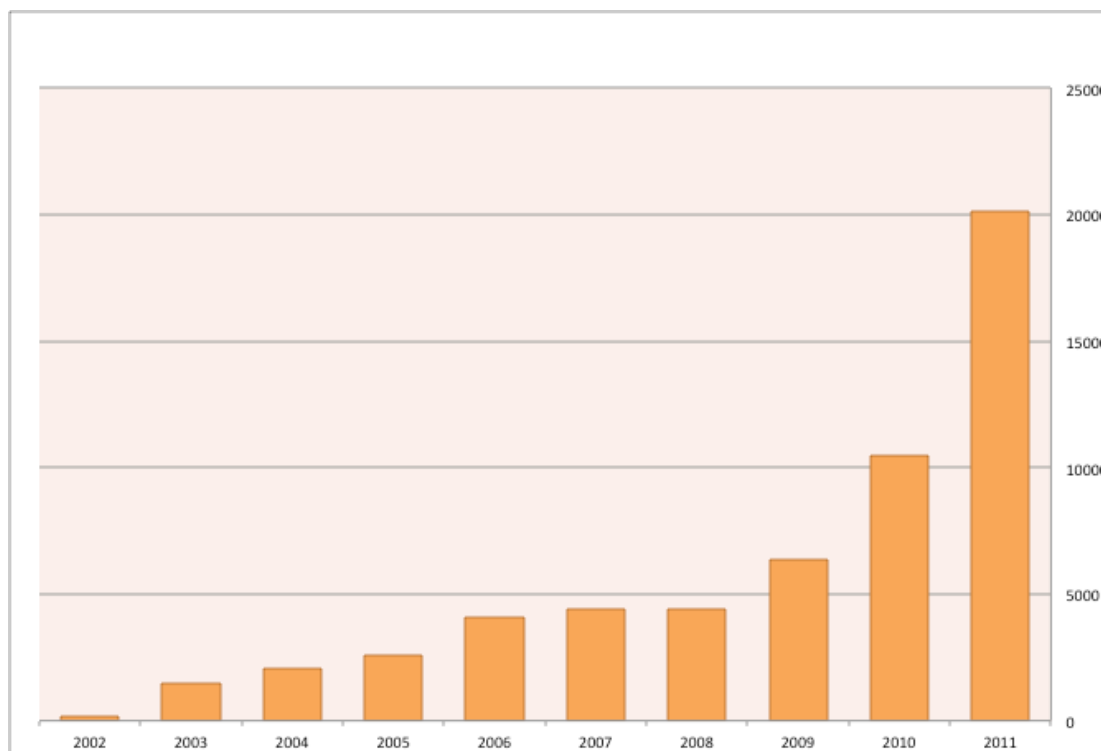
I det här avsnittet redogör jag först för statistik och bakgrund som hämtas ur biblioteksplaner och strategiska dokument för de tre biblioteken som ingår i studien. Dessutom använder jag mig av informanternas utsagor för att belysa vissa delar av statistikredovisningen. Detta utgör ett underlag för det efterföljande avsnittet som är resultatet av de fyra intervjuerna. I samband med informanternas utsagor påbörjas analysen. Kapitlet avslutas med en fördjupad analys baserad på statistik, bakgrundsdokument och intervjuer tillsammans.

5.1 E-böcker på biblioteken i siffror

Biblioteken är presenterade i den ordning som motsvarar deras storlek det vill säga det största biblioteket kommer först. Statistiken som återges är också viktig för att kunna besvara min första forskningsfråga som gäller hur utbud/utlåning av e-böcker förändrats över tid.

5.1.1 Malmö stadsbibliotek

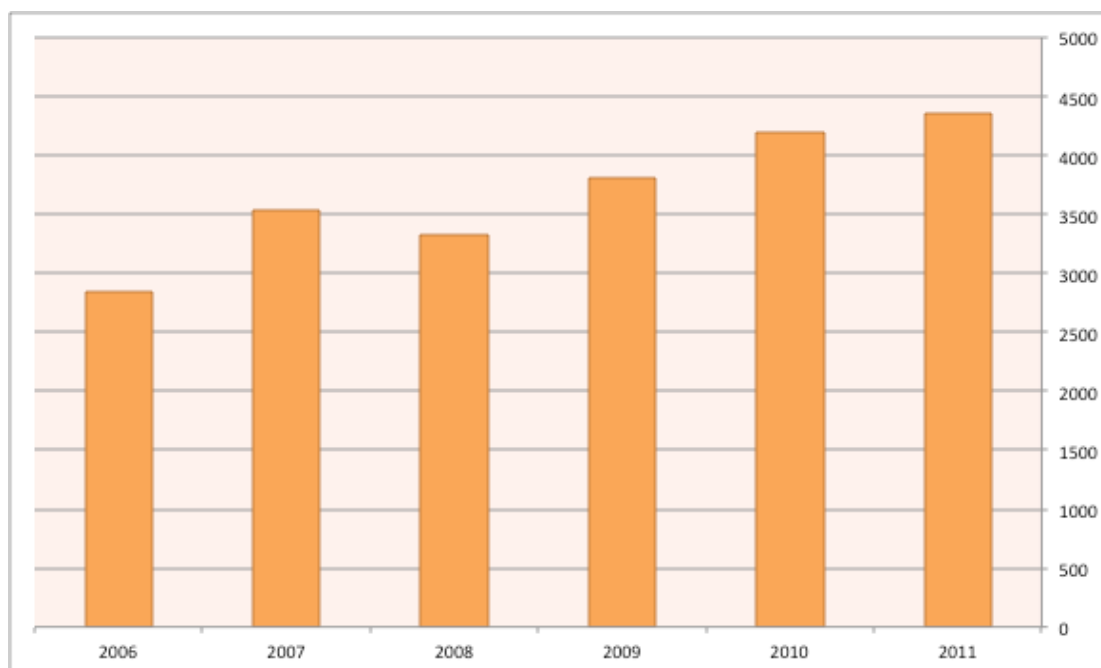
Malmö kommun ligger i sydvästra Sverige i Skåne län och har drygt 303000 invånare och är den tredje största staden i Sverige befolkningsmässigt. Malmö är en mångkulturell kommun där 41 % av invånarna har utländsk bakgrund (Malmö stad 2012). Folkbiblioteksverksamheten i Malmö bedrivs på Stadsbiblioteket i Malmö och på 10 stadsdelsbibliotek samt en biblioteksbuss med 14 hållplatser. Biblioteket har 119 fast anställda.

Figur 1. Utlåning av e-böcker vid Malmö stadsbibliotek i perioden 2002-2011 (Elib)

Malmö stadsbibliotek erbjuder sina användare e-böcker både på engelska och svenska. I Figur 1 presenteras utlåning av svenska e-böcker som kommer från Elib och i Figur 2 visas utlåning av engelska e-böcker som levereras av Ebrary.

E-böcker på svenska kommer från Elib sedan 2002 där man kan hitta skön- och facklitteratur samt barn- och ungdomsböcker. Detta utbud är likadant för alla bibliotek som har avtal med Elib medan varje bibliotek bestämmer hur många utlån de kommer att erbjuda sina användare. När det gäller utlåningssätt finns det två olika att tillgå, det första gäller vanliga e-böcker som man laddar ner och kan läsa i 28 dagar utan internetuppkoppling medan det andra gäller e-ljudböcker som man lyssnar på via streaming. Utlåningen har sedan introduceringen av e-böcker kontinuerligt ökat men fram till 2009 var den fortfarande marginell. Från och med 2009 började utlåning av e-böcker öka dramatiskt (se Figur 1). 2010 ökade antal utlån med 40 % jämfört med året innan medan 2011 lånades nästan 50 % fler e-böcker än 2010. Detta har lett till att bibliotekets utgifter för e-böcker har ökat markant. För att biblioteket skall kunna hantera den ökande kostnaden har de sänkt maximalt antal utlån per vecka och användare från fyra till två. Idag erbjuder biblioteket maximalt 6000 utlån av e-böcker per kvartal. Vid intervjun förklarar bibliotekarien på Malmö stadsbibliotek bibliotekets agerande med deras förhoppning: ”att detta ska minska lite på kostnaden men inte drabba det stora flertalet låntagare”.

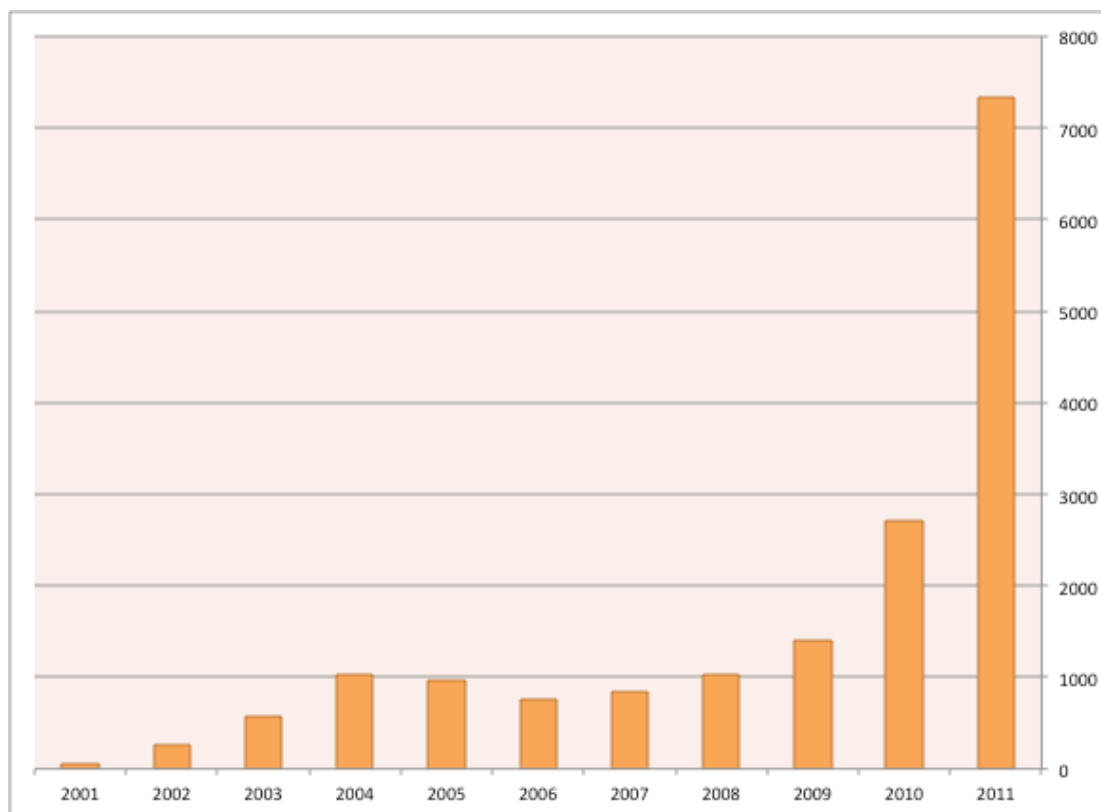

Figur 2. Utlåning av e-böcker vid Malmö stadsbibliotek under perioden 2006-2011 (Ebrary)

De engelska e-böckerna kommer från Ebrary. Dessa är enbart faktaböcker och som man har tillgång till via streaming. Det betyder att internetuppkoppling krävs för att läsa dessa. Ebrarys e-böcker är sökbara i katalogen och för att läsa dessa krävs identifiering med lånekortsnummer och PIN-kod. Biblioteket har licensavtal med Ebrary där de betalar en viss summa per år för obegränsat antal lån och användare. I Figur 2 ser man att till skillnad från de svenska e-böckerna har utlåning av engelska e-böcker inte ökat speciellt dramatiskt de senaste åren. Från 2006 har utlåningen ökat mellan fem till sju procent varje år. 2011 lånades cirka 35 % fler e-böcker än år 2006 vilket kan tolkas som en kontrollerbar ökning.

5.1.2 Lunds stadsbibliotek

Lunds kommun är en kommun i Skåne län och ligger i sydvästra Skåne har drygt 110000 invånare (Lund – Idéernas stad 2012). En tredjedel av befolkningen utgörs av den stora studentpopulationen vid ett av landets största universitet. Folkbiblioteksverksamheten i Lund bedrivs på Stadsbiblioteket i Lund och på 11 stadsdelsbibliotek samt en biblioteksbuss med 41 hållplatser (Plan för biblioteksverksamheten i Lunds kommun 2008, s. 3). Folkbiblioteken i Lund inklusive Medborgarkontoren har 90 årsarbetare.

Figur 3. Utlåning av e-böcker vid Lunds stadsbibliotek i perioden 2001-2011

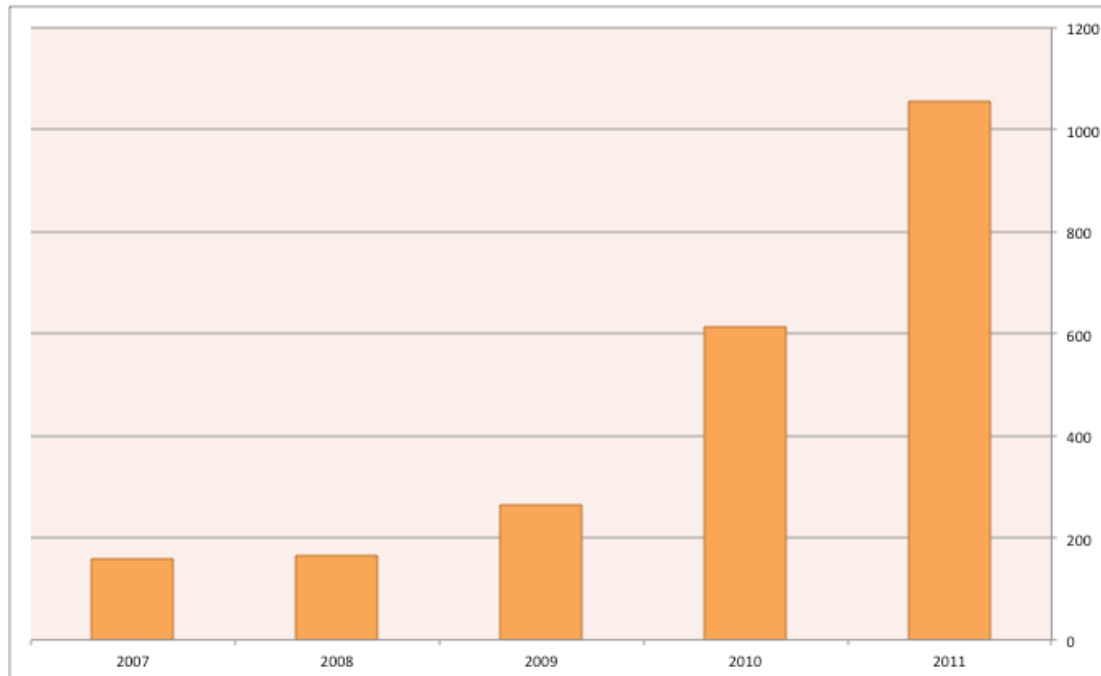
Enligt Figur 3 ser man att utlån av e-böcker har gått upp och ner och legat på maximalt tusen utlån per år fram till 2009. Från 2009 ökade antal utlån med 25 % jämfört med året innan. 2010 fördubblades antal utlån jämfört med 2009 medan 2011 ökade antal utlån nästan tre gånger jämfört med året innan.

Lunds stadsbibliotek erbjuder sina användare utlåning av e-böcker via Elib sedan 2001. Det innebär att utbudet är likadant som på Malmö stadsbibliotek. Deras användare har möjlighet att maximalt låna tre e-böcker per vecka. Detta har gällt till och med första kvartalet 2012 och idag gäller en bok per vecka och användare och biblioteket erbjuder maximalt 4000 utlån av e-böcker per kvartal. På frågan hur biblioteket ser på begränsningen av antal utlån per användare och kvartal svarar Bibliotekarien på Lunds stadsbibliotek: ”vi väljer hellre att begränsa antalet möjliga lån än att behöva stänga av tjänsten helt innan året är slut”.

5.1.3 Staffanstorps bibliotek

Staffanstorps kommun är en kommun i Skåne län och har drygt 22000 invånare. Sett till befolkningsstrukturen är Staffanstorps kommun en förhållandevis ung kommun: ca 26 % av kommuninvånarna är under 18 år (Staffanstorp – Framtidens kommun 2011). Kommunen ansvarar för folkbiblioteken i Staffanstorp och Hjärup samt för skolbiblioteken i kommunens grundskolor. Biblioteken ska spela en central roll i kulturlivet och skall vara kunskapscentrum och mötesplats för kommunens invånare.

Biblioteksverksamheten har 13 anställda personer (bibliotekarier, biblioteksassistenter, bibliotekstekniker, IT-bibliotekarie). Enligt biblioteksplanen (som är antagen av kommunfullmäktige i juni 2009) är biblioteket idag en viktig aktör inom informations- och kommunikationsområdet, där kraven på aktualitet är mycket hög.

Figur 4. Utlåning av e-böcker vid Staffanstorps bibliotek i perioden 2007-2011

Staffanstorps bibliotek började med e-böcker 2007 och delar 900 lån per kvartal med Lommas bibliotek och Svedalas bibliotek. Från och med första mars 2012 ökade biblioteken antal möjliga lån med 500 för att bemöta den ökande efterfrågan för e-böcker, det vill säga att användarna har tillgång till 1400 e-böcker per kvartal. Bibliotekschefen på Staffanstorps bibliotek förklarar vid intervjun att det skulle kännas svårt att behöva stänga tjänsten en hel månad då pengarna tar slut och därför ökade man antalet maximala lån per kvartal. Staffanstorps bibliotek erbjuder samma utbud av e-böcker till sina användare som Malmö stadsbibliotek och Lunds stadsbibliotek. Maximalt antal utlån för användare per vecka är 2 böcker. Enligt Figur 3 märks samma tendens när det gäller utlåning av e-böcker som visar att 2009 var en brytpunkt när det gäller antalet utlån och sedan dess har utlån ökat för varje år. Antalet utlån för 2010 blev nästan tre gånger fler än en 2009 och 2011 har utlånen ökat med cirka 40 % jämfört med året innan.

5.1.4 Om e-böcker i bibliotekens dokument

Det är inte oväntat att se hur utlåning av e-böcker vid folkbibliotek i Sverige har tagit fart och att diskussionen kring e-böcker har intensifierats den senaste tiden. På alla folkbiblioteken i studien har utlåningen utav e-böcker ökat betydande sedan 2009 vilket man ser tydligt i statistiken. Enligt statistiken som har publicerats av Kungliga biblioteket (Bibliotek 2011, s. 21) lånades 650980 e-böcker ut vid de svenska folkbiblioteken 2011 vilket är ökning på cirka 40 % jämfört med året innan då det

lånades 464491 e-böcker (Bibliotek 2010, s. 22). I rapporten påpekas att utlåningen kanske kunde vara högre om inte vissa kommuner tvingats begränsa antalet e-lån vilket de var tvungna att göra under åren på grund av ekonomiska skäl (Bibliotek 2011, s. 21).

Ökningen av utlåningen av e-böcker har inneburit en stor påfrestning på den redan ansträngda budgeten biblioteken har. Trots ökningen står e-böckerna för en väldigt liten del av den totala utlåningen på biblioteken i studien. Nedan presenteras respektive biblioteksbudget för 2011 då utlåningen av e-böcker var som störst.

Folkbibliotek	Budget e-böcker [kronor]	Utlån e-böcker [antal]	Total utlåning [antal]	E-böckernas andel [%]
Malmö stadsbibliotek	400000	20133	1460803	1,37
Lunds stadsbibliotek	150000	7345	1125000	0,55
Staffanstorps bibliotek	15000	811	140000	0,57

Tabell 1. Budget och utlåning för 2011 på tre folkbibliotek i studien

Tabell 1 visar budget avseende e-böcker på de tre folkbiblioteken för 2011 samt antal utlån av e-böcker och andra medier. Tabellens sista kolumn visar hur liten e-böckernas andel av den totala utlåningen för respektive bibliotek är. På Staffanstorps bibliotek förklarar informanterna att det kanske inte är så mycket pengar men för deras budget är denna summa stor och inget tyder på att den kommer att stanna på samma nivå, utan kommer att öka.

Stigande utgifter för utlåning av e-böcker anses vara problematisk av informanterna vilket i nuläget hanteras genom den begränsning som biblioteken har för antal möjliga utlån samt budgetprognos för varje år. Malmö stadsbibliotek påpekar även problematiken i sin strategi *The Darling Library in the World* där det framgår att det finns tendens att det fysiska och det digitala biblioteket ”kämpar om resurserna” (Tank 2011, s. 6). Vidare förklaras att detta ofta beror på bristande acceptans av bådars legitimitet och att resurserna är begränsade. Därför är det viktigt att arbeta med vilka uppgifter biblioteket kan släppa för att ge plats åt nya (Ibid.). När det gäller Lunds stadsbiblioteks *Biblioteksplan* (2008, s. 8) är deras fokus på det digitala biblioteket och hur det har ökat bibliotekets tillgänglighet med 100 %. Detta utvecklas vidare att det inte finns någon anledning att göra skillnad mellan det fysiska och det digitala biblioteket men fördelning av resurser nämns inte alls. Att det inte görs är inte konstigt för att *Biblioteksplanen* är antagen 2008 och sträcker sig fram till 2014. Jag menar att biblioteket har svårt att förhålla sig till den rådande förändringen både inom verksamheten och på marknaden när biblioteksplanen löper över så många år. Staffanstorps bibliotek har en *Biblioteksplan* som är från 2009 där det bara nämns att mediebeståndet skall vara aktuellt och att särskild vikt skall läggas vid den virtuella medieförsörjningen. Det påpekas också vikten av tillgänglighet dygnet runt vilket anses vara en förutsättning för ett användbart och attraktivt bibliotek. Vid intervjun förklarar bibliotekschefen på Staffanstorps bibliotek att de inte har någon Strategisk plan men att de jobbar på att få den och fram till det använder de sig av Biblioteksplan. Trots att biblioteksplaner och strategier skiljer sig innehållsmässigt åt

på grund av tiden de har på nacken betonar alla vikten för utvecklingen av det digitala biblioteket och möjlighet att erbjuda sina användare digital information. Staffanstorps bibliotek poängterar i sin *Biblioteksplan* vikten av biblioteken inom informations- och kommunikationsområdet och att krav på aktualitet är mycket högt. Dessutom skall biblioteken följa teknikutvecklingen och aktivt använda dess möjlighet (Biblioteksplan 2009, s. 2). Även en informant berättar att det inte är biblioteket som leder utvecklingen i samhället ”däremot följer vi och speglar denna utveckling. Biblioteket vill vara med och visa att vi är moderna”. Lunds stadsbibliotek tar utgångspunkt i Bibliotekslagen (SFS 1996:1596; SFS 2004:1261) ”som förespråkar att folkbibliotek ska verka för att databaserad information görs tillgänglig” (Biblioteksplan 2008, s. 5). Till skillnad från hur Staffanstorps bibliotek och Lunds stadsbibliotek uttrycker sig i sina biblioteksplaner om utvecklingen av det digitala biblioteket är Malmö stadsbiblioteks strategi mycket tydligare. I strategin *The Darling Library in the World* beskrivs bibliotekets satsning på att etablera och bygga ut det digitala biblioteket samt hur det kommer att utvecklas (Tank 2011, s. 4). Skillnaden mellan bibliotekens styrdokument är större än skillnaden mellan deras webbplatser och blogg. Det betyder att det digitala biblioteket med tillhörande tjänster syns mycket tydligare än det beskrivs i styrdokument på de respektive biblioteken.

5.2 ” E-boken är en fantastisk produkt ...”

Rubriken på detta avsnitt kommer ur en av informanternas utsagor. Även om biblioteken i studien skiljer sig i storlek och den specifika kontexten de befinner sig i, är informanternas utsagor inte långtifrån varandra i många delar. Detta är inte så förvånande då de har samma förutsättningar när det gäller arbetet med e-böcker det vill säga; en och samma leverantör Elib, likadant utbud och samma priser per utlånad e-bok. Nedan presenteras de tre bibliotekens svar tillsammans och tematiskt utifrån tre övergripande temaområden som framträtt under läsningen och analysen av intervjuutsagorna; Nya användare och tillgänglighet, Det fiktiva beståndet och resurser samt Utvecklingen och kunskapsorganisation.

5.2.1 Nya användare och tillgänglighet

På alla tre bibliotekens hemsidor finns det en dedikerad länk *biblioteket hemifrån* där man hittar e-böcker och övriga elektroniska medier. Där kan man läsa om hur man laddar ner en e-bok, vilken programvara man behöver installera beroende på vilken hårdvara man har det vill säga PC, Mac, smartphone eller läsplatta med Android eller iPad/iPhone. Den informationen hittar man på Malmö stadsbiblioteks och Lunds stadsbiblioteks hemsidor medan man på Staffanstorps biblioteks hemsida blir hänvisad via en länk till Elib. Alla e-böcker är sökbara både via bibliotekskataloger eller via Elibs hemsida och man använder samma inloggningsuppgifter för båda. Om man väljer att låna en e-bok via biblioteket blir man länkad till Elibs hemsida med bibliotekens gränssnitt, till exempel står det Staffanstorps bibliotek men webbadressen är Elibs. Även Fleischer (2011, s. 27) skriver att det inte spelar någon roll från vilket folkbibliotek du lånar e-boken ifrån, du hamnar ändå hos Elib det vill säga man möts av identiskt e-boksutbud.

Enligt informanterna attraherar e-böcker nya användare till biblioteken samt att e-böcker anses vara en bra lösning för personer med olika typ av läshandikapp, till exempel de som har svårt att se kan förstora texten eller strömmande e-böcker för personer med dyslexi. Carlsson (2012) menar att e-boken har en otrolig teknisk potential som kan kombineras med DAISY-teknik och öka tillgängligheten för människor med olika läshinder och handikapp. Alla informanterna beskriver att e-böcker anses vara en bra service av deras användare, vilken biblioteket kan erbjuda idag då en e-bok känns som en bekvämare lösning än en fysiska boken; man behöver inte komma till biblioteket varken för att låna eller lämna tillbaka den, man kan låna en e-bok när man vill och man slipper förseningsavgifter. Lee och Boyle (2004, ss. 6-8) skriver också om några fördelar med användning av digitala medier jämfört med de tryckta, så som: flera samtidiga användare, tillgänglighet dygnet runt och materialet kan bestå av blandad media som bilder, ljud, video och animeringar. Bibliotekarien från Lund berättar om möjligheterna att e-böcker lockar nya användare till biblioteket:

E-böcker gör att vi delvis når nya användare, det vill säga de som inte är vana att använda bibliotek, personer som befinner sig mitt i livet och inte hinner komma till biblioteket samt ungdomar som har mindre motstånd mot att läsa på skärmen.

Bibliotekariens åsikt delas även av informanterna på Malmö stadsbibliotek där det visat sig att de har fått nya användare¹¹ i och med publiceringen utav Zlatans bok. Även informanterna från Staffanstorps bibliotek tycker att e-böcker i kombination med smartphones och läsplattor kan dra till sig nya användare.

Informanterna uppger att det är svårt att mäta vilken eller hur stor betydelse e-boken har idag för biblioteket, eftersom just nu befinner man sig i en brytningsperiod när det gäller e-bokens framtid på folkbiblioteken i Sverige. Enhetschefen på Malmö stadsbibliotek uttrycker sig på följande sätt:

Frågan är hur vi kan göra det i framtiden beroende hur upphovsmän och förlag väljer att begränsa. På ett sätt är e-böcker både en möjlighet och ett hot och exakt hur det blir är vi med och påverkar nu, var vi kommer att landa. Just nu avgörs vissa avgörande faktorer hur förlagen, biblioteksföreningen och politiker ställer sig till det.

Enligt informanterna hade biblioteken före 2009 inte så stor belastning på sig varken när det gäller den ekonomiska biten det vill säga e-böckernas budget eller bibliotekariernas arbetsomfång som skulle innebära att besvara teknikrelaterade frågor kopplade till utlåning av e-böcker. Att diskussionen kring e-böcker har intensifierats de senaste åren är det ingen tvekan om och att både bibliotek och förlag har börjat diskutera nya lösningar som anses vara nödvändiga och avgörande för e-bokens framtid på folkbiblioteken. Fleischer (2011, s. 27) skriver att det är först under 2010 när intresset för e-böcker tog fart vilket resulterade i att bibliotekens kostnader ökade rejält, som man började diskutera dagens e-boks modell. Även i rapporten utav Kungliga biblioteket (2011, s. 4) påpekas att aktörerna på e-boksområdet måste ta gemensamma steg framåt om situationen skall förändras. Enligt Dalström (2005) är e-

¹¹ Malmö stadsbibliotek ger möjlighet till att skaffa ett lånekort online. Enligt deras statistik om nya användare är det många som har gjort detta efter Zlatans bok har publicerats.

boken ”ett litet prisma” som används för att olika frågor kring elektronisk publicering skall tas upp och diskuteras så som kommersiella och juridiska intressen. När det gäller kommersiella intressen anses införandet av tre månaders karenstid av först Norstedts och sedan Piratförlaget mycket problematiskt av informanterna. Dessutom har Bonnierförlagen följt deras exempel och från mars 2012 behöver låntagarna vänta i fyra månader på att få låna en ny e-bokstitel. Detta betyder att biblioteket blir tvingat att acceptera dessa villkor och anpassa sitt arbete efter förutsättningar som ställs av förlagen. Informanterna bedömer den rådande situationen med införandet av karenstid som ett steg bakåt när det gäller bibliotekets roll att kunna förmedla litteratur och erbjuda nya titlar till sina användare. Enhetschefen på Malmö stadsbibliotek säger:

Jag tycker att det är dåligt. Ur ett demokratiskt perspektiv, då är det de som har råd, som kan köpa allt själva och som har tillgång till information och kunskap snabbt medan alla andra får vänta. Det som är bibliotekets grundtanke och som jag gillar själv är att man erbjuder alla att ta del av information och kunskap oavsett plånbok, kulturbakgrund och politisk inriktning.

Enligt IFLA och UNESCO skall folkbiblioteken möjliggöra tillgång till kultur och information till alla oavsett sociala och ekonomiska förutsättningar. Detta står i linje med Hanssons resonemang där biblioteket betraktas som ett rum där alla klasskillnader upphör (2005, ss. 42-43). Anledningen till införandet av karenstid ligger i att förlagen anser att de förlorar pengar då många av de som lånat en e-bok egentligen skulle köpt den om den inte hade funnits tillgänglig för utlåning på bibliotek. Förlagen anser att Elibs modell inte är lönsam när stora titlar som Jobs och Zlatans självbiografier publiceras och kan lånas ut gratis på biblioteket. Biblioteket å andra sidan anser att priset de betalar per utlånad e-bok är för högt. Karenstid innebär även en begränsning för biblioteket då det inte kan arbeta med aktuella titlar och därmed hamnar deras användare på efterkälken. Om inte användarna kan ta del av den kunskap som biblioteket förmedlar minskar deras bidrag till utvecklingen av samhället. Bibliotekets förmedlande roll diskuteras av flera forskare, som poängterar vikten av återvinning och spridning av information vilket gynnar samhällsutveckling (Miksa 1997; Hansson 2005).

5.2.2 Det fiktiva beståndet och resurser

Idag har biblioteket ingen makt över inköpen, eftersom man köper så kallade paket, till exempel hos Elib där det inte går att välja på titel nivå och bestämma vilka böcker biblioteket skall köpa. Bibliotekarien på Malmö stadsbibliotek säger: ”vi går inte in och styr och säger den här titeln som ni erbjuder vill vi inte ha” eftersom det är paketet som gäller och biblioteket har bara tillgång till e-böcker och äger inte dessa. Detta är mycket problematiskt eftersom urvalsprocessen innehåller flera operationer så som inköp och gallring (jfr Fleischer 2011, s. 23). Inköp har biblioteket ingen kontroll över och för gallringen är situationen annorlunda; till exempel Ebrary ersätter direkt nya poster efter de gamla har upphört i jämförelse med Elib som skickar ett nyhetsbrev till respektive biblioteket om en titel har upphört. Sedan får biblioteket ta bort dessa poster i sina kataloger.

När det gäller katalogisering så köper Lunds stadsbibliotek och Staffanstorps bibliotek sina poster via BTJ. På Staffanstorps bibliotek berättar informanterna: ”alla katalogposter kommer via BTJ, de hamnar i vår katalog och sedan knyter man dem

till ett specifikt exemplar, en e-bok och då måste Elib höra av sig när en e-bok har upphört så att man kan gå in i katalogen och plocka bort posten”.

Malmö stadsbibliotek har licensavtal med Ebrary där de köper hela paketet och betalar en viss summa för det aktuella året. Biblioteket får färdiga listor med nya titlar som de laddar upp i sin katalog och e-böckerna blir sökbara med resten av beståndet. Inga begränsningar finns när det gäller antal samtidiga användare per e-bok. När det gäller Elib betalar biblioteken per utlånad e-bok och det är obegränsat antal samtidiga låntagare per e-bok vilket anses vara en fördel med denna modell (Kungliga biblioteket 2011, s. 15). På Staffanstorps bibliotek tycker man att stigande utgifter för e-böcker är ett nytt och oroande inslag i deras biblioteksverksamhet:

Alla är kritiska till att man betalar 20 kronor för utlån, något som vi inte har blivit utsatta för innan. Det är ett komplext problem. Vi kan inte dra ner anslaget på de vanliga böckerna eftersom det fortfarande är många som lånar vanliga böcker. Det är inte rimligt att Elib tar så mycket pengar per utlånad e-bok och biblioteket måste driva frågan vidare till de som har beslutsmakten.

På Malmö stadsbibliotek anser man att Elib har en stark ställning på marknaden i Sverige och att deras modell var bra för några år sedan då utlåning av e-böcker inte var så stor medan idag känns det mer att man måste ha den då det inte finns något annat alternativ. Även Fleischer och Carlsson (2011, s. 29; 2012) påpekar problematiken kring restriktioner som licensvillkoren från Adobe och Elib som utlån av e-böcker innebär. Enhetschefen på Malmö stadsbibliotek anser att det inte finns något svar på: ”hur modellen skall se ut i framtiden” men att det finns bättre modeller och nämner OverDrive som exempel (se mer om olika modeller s. 17). Vidare utvecklar enhetschefen att det kostar biblioteket för mycket och att det är biblioteket som gör hela arbetet åt Elib, ”biblioteket har låntagarna och sköter all kommunikation med dem”. Informanterna tycker att biblioteket och förlagen behöver ifrågasätta sitt arbete och anpassa sig till marknaden för att båda parterna skall vara nöjda. På Lunds stadsbibliotek anser bibliotekarien att det är: ”svårt och dyrt just när vissa titlar blir mycket populära (Jobs och Zlatans självbiografier) och då måste biblioteket betala otroliga summor” samt att e-bokslån är för dyra för biblioteket och modellen inte känns rättvis. Bibliotekarien skulle gärna se en modell som skulle innebära reducerat pris per utlånad e-bok efter ett visst antal utlån.

E-boken har inte bara inneburit ökande utgifter för folkbiblioteken utan den har också förändrat synen på bibliotekets bestånd, i detta fall är det elektroniska beståndet, som även kallas för *fiktiv fond* av en informant. Fiktiv fond är ingen konstig benämning eftersom fonden faktiskt försvinner för både biblioteket och användare så fort biblioteket överskrider planerad budget för e-böcker. Informanterna tycker att det är svårt då det fortfarande är många som läser ”vanliga böcker” och biblioteket har inte möjlighet att dra ner anslaget på dessa. Bibliotekarien på Malmö stadsbibliotek säger:

Man kan inte lägga massor med pengar på e-böcker på bekostnad av de fysiska böckerna, det är problematiskt, eftersom det fortfarande finns människor som inte kan eller vill läsa e-böcker.

5.2.3 Utvecklingen och kunskapsorganisation

Intervjupersonerna beskriver på olika sätt deras tillvägagång gällande hanteringen av e-böcker och betonar teknikens inverkan på biblioteksverksamheten med tonvikt på att e-boken är en fantastisk produkt med stor potential. På Staffanstorps bibliotek hittar man e-böcker tillsammans med alla andra elektroniska e-medier i en kolumn vilket av informanterna inte anses vara den bästa lösningen och att det är svårt att hitta dit. Däremot förklarar de att det är på grund av utformningen av deras webbplats de har e-böcker på det viset, egentligen är webbplatsen i nuläget byggd som en blogg som medför vissa begränsningar för hanteringen av e-medier. Det är inget som personalen på biblioteket kan förändra men de lägger stora förhoppningar på den nya webbplatsen som skall appliceras snart där de har funderat mycket över utformningen, hur e-böcker skall presenteras och exponeras bättre. Bibliotekarien från Lunds stadsbibliotek berättar att det är två sätt som de har valt att tillgängliggöra e-böcker på det ena är att de är synliga i katalogen tillsammans med andra medier och det andra är att de på sin webbplats förklarar hur man lånar e-medier; e-böcker, e-ljudböcker och e-musik. Bibliotekarien tillägger att det är svårt att avgöra deras tillgänglighet men att det är den enda lösningen biblioteket har idag. Malmö stadsbibliotek har en liknande lösning för e-böcker som Lunds stadsbibliotek fast de har haft problem med att göra e-böcker synliga i katalogen vid tidpunkten då intervjuerna genomfördes. Båda informanterna tycker att det är mycket dåligt och problematiskt för tillgängligheten av deras bestånd.

När det gäller marknadsföring av e-böcker uttalar sig informanterna om problematiken på olika vis. Bibliotekarien på Lunds stadsbibliotek berättar att någon marknadsföring inom den närmaste tiden inte är aktuell. De informationskanaler som finns idag anses vara tillräckliga för att man skall uppnå den planerade e-boksbudgeten. På Staffanstorps bibliotek planerar man marknadsföra e-böcker genom att sätta upp informationsskyltar i det fysiska biblioteket samt organisera informationskvällar där man kommer att informera om e-böcker, hur man laddar ner dem och vad man behöver för att kunna läsa dem. På Malmö stadsbibliotek är man mer försiktig med marknadsföring för att man är rädd att marknadsföringen kommer att leda till ökade kostnader för biblioteket.

Den snabba teknikutvecklingen har inneburit att biblioteken ställs inför nya utmaningar i form av tekniska frågor från sina användare. Dessa frågor ställs oftast av förstagångs e-boksanvändare som inte är så teknikvana. I många fall är det inte biblioteken utan distributören som skulle få frågan, ändå hamnar den hos biblioteken som då försöker ge någon support till sin användare. Bibliotekarie från Staffanstorps bibliotek berättar:

Det är många som kommer med sina smartphones, ringer eller mejlar frågor till oss, det har verkligen ökat. Vi hade inte sådana frågor för några år sedan. Vi försöker hjälpa till trots att vi kanske inte provat själva, vi går på Elibs hemsida och försöker komma fram till en lösning, guida folk för att hjälpa dem.

Samma uppfattning delas av Bibliotekarie på Lunds stadsbibliotek som dessutom tillägger att skapa Adobe-ID upplevs av många användare som en komplicerad process och att det är många frågor som handlar om det. Det är svårt att hjälpa användare med sådana frågor ”när man står bakom infodisken eftersom det tar lång tid att förklara hur det fungerar”. Enhetschefen på Malmö stadsbibliotek understryker att ett faktum kvarstår och det är att biblioteket alltid ligger ett steg efter när det gäller den nya tekniken. Biblioteket hinner inte ta till sig kunskap innan användare kommer med frågor som är kopplade till den nya tekniken, så som olika läsplattor med olika gränssnitt och olika mjukvaror. Carlsson (2012) menar att hela arbetet som genomförs på biblioteket i samband med e-böcker är en kostnad för biblioteket som kommer multinationella företag och stora förlag till nytta. Även bibliotekarien på Malmö stadsbibliotek ställer sig frågande:

Hur långt sträcker sig bibliotekets ansvar att hjälpa användarna eftersom det är Elib som tillhandhåller e-böcker men folk kontaktar oss. Vi får alla tekniska frågor och det är problematiskt, någonstans behöver sättas en gräns.

Ökningen av tekniska frågor på biblioteken ligger i linje med stigande utlåning av e-böcker de senaste åren där mängden av olika läsplattor med olika mjukvaror inte gör arbetet lättare för bibliotekarierna. Bibliotekarien från Lund förklarar e-böckernas utlåningsökning under 2010-2011 med teknikutveckling som lett till ökat utbud av olika hårdvaror. Bibliotekarien menar att användare inte längre är låsta vid att sitta vid en stationär dator för att läsa en e-bok på en tjock skärm utan ökad försäljning av bärbara datorer och lansering av en mängd olika läsplattor, framför allt iPad, har gjort att flera börjat utnyttja möjligheter som e-böcker erbjuder.

6 Diskussion och slutsatser

I det här kapitlet följer en mer djupgående analys utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar med utgångspunkt i institutionell teori. Materialet från statistiken, styrdokumentet tillsammans med intervjuerna används för att diskutera uppsatsens två forskningsfrågor: *Hur har utbud/utlåning av e-böcker förändrats det senaste decenniet vid de tre valda folkbiblioteken?* och *Hur kan e-böckerna påverka utvecklingen av biblioteksverksamheten i förhållande till det fysiska biblioteket?* Genom att tillämpa DiMaggios och Powells begrepp isomorfism i dess tre olika former som ett analytiskt verktyg menar jag mig kunna diskutera de bakomliggande faktorerna till sättet e-böckerna hanteras på de tre biblioteken i studien. I likhet med Zetterlund (2004, s. 301) betraktar jag dessa faktorer utifrån hennes tre grupper av regler och normer; systemstyrda regler för hantering av bibliotekens samlingar och organisation, den paternalistiska synen på användaren och normer relaterade till folkbibliotekens roll som kulturpolitiskt institution. Jag begränsar mig till Zetterlunds två grupper av regler och normer och utelämnar den paternalistiska synen på användaren. Detta för att relationen mellan bibliotekarie och användare inte är något som jag studerar i uppsatsen. Kapitlet avslutas med mina slutsatser och förslag på vidare forskning.

6.1 Beroende och begränsningar

Den första tvingande isomorfismen uppstår enligt Di Maggio & Powell (1983) främst när starkare organisationer inom fältet kräver att de svagare organisationerna skall anpassa sig till dem. Kommuner och förlag utgör starka organisationer då kommunerna påverkar genom finansiering och förlagen genom sina begränsningar och villkor de ställer. Biblioteksorganisationen formas av politiska ramar och är beroende av ekonomiskt anslag från staten och kommunen samt av förlagen som äger e-böckerna. Utlåning av e-böcker på biblioteket finansieras av anslag som biblioteket får från kommunen som det tillhör. Samhällets krav i övrigt genom till exempel medborgarnas förväntningar och behov har inflytande på biblioteket och dess utveckling. I styrdokumentet vid de tre biblioteken betonas att biblioteket har en väsentlig roll att spela i samhällets utveckling, särskilt vad gäller individernas behov att ha tillgång till bibliotekets material hemifrån. Ur alla styrdokument framgår det tydligt att utveckling av det digitala biblioteket är nödvändig för att kunna besvara förväntningar de ställs inför. Anledningen ligger i det formella och informella trycket från andra institutioner som folkbiblioteket är beroende av, det vill säga kommunen det tillhör och statens bidrag (jfr Di Maggio & Powell 1983). Utvecklingen av det digitala biblioteket har gett möjlighet för biblioteken att erbjuda e-böcker till sina användare vilket anses vara en naturlig följd av teknikutvecklingen (Fleischer 2011, s.

25). Även Hansson (2010, s. 56) betonar teknikens inflytande på beståndsutveckling och sättet på hur man beställer och hämtar dokument.

Genom att de tre biblioteken har e-böcker i sitt utbud stärker de sin legitimitet det vill säga social acceptans och trovärdighet (Scott 2001, s. 59). En källa för legitimitet enligt Eriksson-Zetterquist (2009, s. 103) kan vara samhället i stort där bibliotekets funktion och roll i samhället berättigar dess existens. Genom att ha e-böcker i sitt utbud blir det möjligt för biblioteken att iakttä samhällets krav, en marknadsanpassning samt att biblioteket måste samarbeta med andra privata aktörer såsom Elib. Från informanternas utsagor framgår att detta är å ena sidan en fantastisk service som biblioteket kan erbjuda idag och å andra sidan har detta medfört stigande utgifter för biblioteket vilket anses vara problematiskt. Genom att införa e-böcker i sitt utbud försöker folkbiblioteken anpassa sig efter de normer och handlingar som råder i samhället för att höja bibliotekets position som institution. Detta överensstämmer med Zetterlunds (2004, s. 81) tanke om olika institutionella regler och normer som folkbiblioteken inte väljer själv utan anpassar sig till det som kollektivt anses lämpligt. Inom folkbiblioteksområdet finns staten och kommunen, som dominerar genom sin auktoritet för att de påverkar med lagstiftning och resursfördelning samt leverantörer som tillhandahåller e-böcker. Detta har i sin tur påverkat bibliotekens utveckling och satsning på e-böcker och har inneburit att biblioteket måste begränsa antal utlån per kvartal och användare för att kunna hantera den nuvarande situationen. I detta fall har alla folkbibliotek samma utbud det vill säga samma e-boksmodell från Elib som är en nyckelleverantör och etablerad institution i området (jfr DiMaggio och Powell 1983). Förlagens och därmed Elibs agerande och villkor reflekteras på hela biblioteket som hamnar i en beroendeposition. Dessutom har biblioteket bara tillgång till e-böcker som publiceras av förlag som har avtal med Elib. Men det finns förlag som inte har samarbete med Elib och eftersom inköp av e-böcker inte görs på samma sätt som inköp av fysiska böcker har biblioteket inte möjligheten att köpa in e-böcker från dessa förlag. Bibliotekarien på Lunds stadsbibliotek berättar att detta är knepigt och att bibliotekslösningen de har idag inte ger den möjligheten, det är något som de inte kan påverka. Biblioteket blir tvunget att acceptera förlagens villkor som ”meddelas” via Elib eftersom det är förlagen som äger e-böckerna och biblioteket vill ha möjlighet att erbjuda dessa till sina användare. Dessutom har införandet av karenstid från förlagens sida inneburit ytterligare problem för biblioteket som därigenom förlorar möjligheten att erbjuda aktuella titlar till sina användare.

Jag betraktar Malmö stadsbibliotek, Lunds stadsbibliotek och Staffanstorps bibliotek kontextuellt som organisationer i samverkan med sin omgivning. Tvingande isomorfismen ger mig möjlighet att betrakta bibliotekens införande och hantering av e-böcker som en process där biblioteket har en begränsad möjlighet att påverka de villkor det ställs inför.

6.2 Folkbiblioteksfält

Enligt DiMaggio och Powell (1983) börjar mimetisk isomorfism när organisationerna känner sig osäkra på grund av till exempel otydliga mål eller brist på förståelse av teknik som används. Det kan vara omgivningen som skapar osäkerhet på en symbolisk nivå, vilket manar de enskilda organisationerna att imitera framgångsrika organisationer inom samma fält. I fallet med svenska folkbibliotek är det Stockholms stadsbibliotek som har inlett samarbete med Elib och andra folkbibliotek runt om i landet har följt deras exempel. Denna anpassning leder till likriktning som gör att organisationer inom ett och samma fält blir likartade vilket uppfattas som en form av imitation. Osäkerhet kring organisationens målsättning och teknik kan vara orsaken att de har behov att imitera andra organisationer. Genom att organisationen anpassar sig efter de trender som gäller inom fältet ökar den sin legitimitet och det är detta som organisationer söker i första hand enligt Eriksson- Zetterquist et. al. (2006, s. 291).

Jag använder mig av mimetisk isomorfism i min diskussion för att visa hur de bibliotek jag studerat, genom avtalet med Elib imiterar andra bibliotek. Det är inte bara samma leverantör som biblioteken har valt, de har automatiskt fått samma villkor och modell som denna leverantör erbjuder samt likadant utbud, för att de abonnerar på hela paketet av Elib.

Precis som mitt empiriska material visar, har utbud och utlåning av e-böcker förändrats mycket det senaste decenniet vid de tre folkbiblioteken som studerats. Det som visas tydligt är att utlåning av e-böcker har ”väntat” fram till 2009 för att då ta fart på riktigt vilket även påpekas av informanterna. Innan 2009 var utlåning av e-böcker fortfarande marginell på folkbiblioteken i Sverige och det var anledningen till att de inte har fått mycket uppmärksamhet inom folkbiblioteksfältet. Trots att e-böcker har funnits under en lång tid har de inte tagit fart på folkbiblioteken förrän populära titlar kommit ut och folk fått möjlighet att läsa e-böcker på olika hårdvaror (Behler, 2011). Detta tyder på att det behövdes både samhällsmognad att acceptera den nya formen för läsning samt ny teknik som har medfört nya läsplattor som med sin popularitet har bidragit till att e-böcker blivit tillgängliga för fler. Under 2012 beräknas att 50 % (Andén 2011) av svenskarna kommer att ha tillgång till en smartphone som skall leda till ytterligare ökning utav utlåning av e-böcker enligt dagens trend och resultat jag har fått. Förutom tekniken som bidrar till ökningen av utlån av e-böcker har utbudet blivit betydligt större för att det publiceras allt mer i elektroniskt form.

Ökade antal utlån av e-böcker betyder inte att biblioteket kommer att få större anslag för e-böcker utan att frågan är mycket mer komplicerad och kräver nya lösningar. Enligt informanterna finns inte heller möjlighet att dra ner anslaget för fysiska böcker för att utlåning utav e-böcker fortfarande är procentuellt liten i jämförelse med andra medier. Det är fortfarande det stora flertalet som lånar fysiska böcker. Att biblioteken har valt Elib och Elibs modell var något som var ett naturligt steg för de tre biblioteken i studien för att det var trend inom fältet. Själva modellen ansågs då

bra för att utlåningen utav e-böcker har varit så pass liten att det inte har upplevts problematiskt när det gäller anslaget och hanteringen.

Utifrån Zetterlunds (2004, ss. 302-305) tre grupper av regler och normer som hon identifierat i sin undersökning kan jag se vissa mönster i mina resultat. Den första av dessa regler och normer handlar om traditionella sättet att bygga upp samlingar och institutionen i anslutning till dessa. För att kunna göra det krävs det en rad rutiner och verktyg så som klassifikationssystem, inköp samt administrativa informations- och kontrollsystem. I fallet med inköp utav e-böcker är det inte något som biblioteket styr och har kontroll över utan det är som informanterna berättar snarare så att biblioteket är utlämnat då man inte har möjlighet att välja. Detta är något som är bestämt innan från förlagens sida och biblioteket har två val, att köpa eller att inte köpa det som erbjuds. Konsekvenserna blir att biblioteket får svårt att förhålla sig till den delen av samlingen, för det första då det inte är biblioteket som har gjort urvalet utan det abonnerar på det som erbjuds av Elib. Det betyder att biblioteket måste förlita sig på leverantörens kompetens, dock påpekar en av informanterna att Elibs utbud hittills varit bra. För det andra är nuvarande lösning mycket osäker eftersom biblioteket försöker planera sin budget genom att som informanterna berättar göra prognos och öka anslaget med marginal. Problemet är att biblioteket inte kan veta när en bok kommer att bli succé (som det blev med Zlatans bok). Frågan blir, vad händer då? Uppbyggnad av beståndet på det här sättet är svårt för att materialet som erbjuds inte ägs av biblioteket och inte existerar på samma villkor som det fysiska. En sådan situation kräver nytänkande på biblioteket och kräver att biblioteket tar ställning till hur beståndet skall se ut i framtiden (jfr Lee & Boyle 2004, s. 76).

6.3 Bibliotekarieprofessionens normer

Den normativa isomorfismen utgår från professionalisering det vill säga ett kollektivt mål av medlemmar i ett yrke för att definiera villkor och metoder för deras arbete (DiMaggio & Powell 1983). Audunson (1996, s. 11) skriver att folkbibliotekens dominerande profession är bibliotekarierna och att de har utvecklat starka ideologiska normer som grund för sitt handlande. Förändringarna i dagens samhälle och teknikutveckling har gjort att det inte är bara bibliotekarieprofessionens normer som är helt dominerande utan andra faktorer påverkar också folkbibliotekens utveckling. Zetterlund (2004, s. 82) skriver att det är en rad professionella praktiker så som sättet att köpa in och värdera medier, klassificera och katalogisera dessa samt förmedla referenstjänster och så vidare, bygger på kunskaper om hur organisationen och dess delar fungerar. Enligt Zetterlund (Ibid.) baseras denna kunskap, folkbibliotekens kognitiva struktur, på kunnande som bibliotekarierna införskaffar sig genom sin akademiska utbildning och professionsutövning. Där är bibliotekariernas utbildning en viktig faktor när det gäller institutionaliseringen och utvecklingen av det gemensamma kunnandet (Zetterlund 2004, s. 82).

Förutom den normativa isomorfismen använder jag mig av Zetterlunds (2004, s. 303) tredje grupp av regler och normer som berör folkbibliotekets uppgift och roll i samhälle. Zetterlund (Ibid.) skriver att hon i sin undersökning har kommit fram till att den institutionella och professionella identiteten är svår att separera från mer biblioteksideologiska normer. Enligt Zetterlund (2004, s. 83) är folkbibliotekens

institutionella bas främst av ideologisk karaktär, som innebär att den grundas på vissa normer och värderingar snarare än regler och teorier. En av de viktigaste normerna är att biblioteket bör betraktas som en offentlig angelägenhet som står upp för vissa demokratiska värden; så som att låna böcker gratis på biblioteket och avståndstagande från censur (Ibid.). Andra normer handlar om betydelsen av bildning och kultur för individen och samhället. Den tredje typen av normer i bibliotekens organisation är knuten till bibliotekariernas professionella roll och identitet (Zetterlund 2004, s. 84).

Dessa normer blir svåra att applicera när det gäller e-böcker för att biblioteken hindras utav förlagen att köpa och fritt sprida information det vill säga biblioteket kan inte köpa e-böcker utan bara hyra dessa. Dessutom är dessa inte tillgängliga för biblioteket efter att en viss tid har gått (tre eller fyra månader). Därmed blir bibliotekens rätt att köpa och förmedla litteratur samt ge alla en möjlighet till en fri och gratis tillgång till litteraturen i fara. Allt detta påverkar även bibliotekariernas roll då personalen på de bibliotek jag studerat tvingas anpassa sig efter de externa faktorer som leder både dem och biblioteken mot en marknadsanpassning. Enligt informanterna köper biblioteken idag in de senaste läsplattorna så att bibliotekarierna kan lära sig hur dessa fungerar och därmed vara förbereda för frågor ifrån användare. Dessutom tillkommer nya arbetsuppgifter som innebär att bibliotekarierna hjälper användarna med att skapa Adobe-ID, frågor kring överföring av e-böcker till läsplattor samt frågor relaterade till olika e-boksläsare. Den negativa aspekten som de nya arbetsuppgifterna innebär är att dessa läggs på de befintliga, vilket betyder större arbetsbelastning för bibliotekarierna. Biblioteken har inte möjlighet att påverka detta då både ekonomiska och politiska gränsvillkor tvingar biblioteken att arbeta inom de ramarna som finns angivna.

Hur biblioteken uttrycker sig i sina styrdokument gällande e-böcker skiljer sig något mellan biblioteken men ur alla framgår det att e-böcker är en självklarhet som biblioteket skall erbjuda sina användare. Detta framgår även ur informanternas utsagor där en av informanterna berättar att det är: ”roligt att folk kan låna e-böcker”. Informanten på Malmö stadsbibliotek berättar om deras planer att bygga ut beståndet som då blir mer användarstyrt och understödjer malmöbornas efterfrågan, vilket försvåras då biblioteket inte kan köpa e-böcker styckevis. På de tre biblioteken i studien ser man hur bibliotekarierna genom sitt engagemang och sin kunskap har bidragit till att e-böcker blivit synliga bland deras bestånd. Det har i sin tur lett till att användare i större utsträckning har kunnat utnyttja de tjänster som biblioteken erbjuder.

6.4 Slutsatser

Mitt syfte har varit att studera tre olika folkbiblioteks hantering utav e-böcker och därigenom kunna nå kunskap om vilken betydelse e-bokens inträde i biblioteken har för dess verksamhet. Med hjälp av mina teoretiska utgångspunkter, intervjuer, befintlig statistik och styrdokument har jag studerat hanteringen utav e-böcker på Malmö stadsbibliotek, Lunds stadsbibliotek och Staffanstorps bibliotek. Befintlig statistik från de tre folkbiblioteken, Kungliga biblioteket samt Elib har använts. Med hjälp utav dessa har fakta om utlåning av e-böcker redovisats i figur 1-4 (kapitel Resultat och analys) där utlåningen av e-böcker har presenterats för varje bibliotek. Jag har använt mig av intervjuerna och styrdokumentet i min analys som jag sedan diskuterat utifrån institutionell teori. I det här avsnittet besvarar jag mina forskningsfrågor och ger incitament för vidare forskning i ämnet. Min första forskningsfråga lyder:

- Hur har utbud/utlåning av e-böcker förändrats det senaste decenniet vid de tre valda folkbiblioteken?

Då jag studerat hur utbudet och utlåning av e-böcker förändrats det senaste decenniet vid de tre folkbiblioteken har jag funnit några faktorer som visat sig vara orsak till den ökande utlåningen under de åren biblioteken haft e-böcker i sitt utbud. Det jag har kommit fram till är att dessa faktorer är; teknikutveckling, samhällsmognad och större utbud. Teknikutvecklingen som har resulterat i flera olika läsplattor som snabbt blivit populära har sannerligen gjort att flera utnyttjat dess potential. En vis tid har krävts för att ta till sig och acceptera den nya tekniken samt det nya sättet att läsa böckerna på. Dessa två faktorer hade nog inte räckt till om inte utbudet också ökat, i kombination med några populära titlar som verkligen drivit utlåningen till den omfattning vi har idag.

Jag finner att biblioteket huvudsakligen påverkas av aktörer inom samma institutionella fält men även av aktörer som finns utanför har inflytande på biblioteket. Detta belyser jag genom min andra forskningsfråga:

- Hur kan e-böckerna påverka utvecklingen av biblioteksverksamheten i förhållande till det fysiska och det digitala biblioteket?

Genom att analysera de resultat jag har fått har jag kommit fram att hanteringen utav e-böcker inte skiljer sig så mycket åt vid de tre folkbiblioteken i studien. Detta då de har samma förutsättningar för arbetet. Skillnaden ligger i sättet hur biblioteken väljer att tillgängliggöra e-böckerna och i vilken omfattning de väljer att marknadsföra dessa. Med hjälp av informanternas utsagor har jag kunnat presentera hur arbetet med e-böcker ser ut i praktiken och hur detta har påverkat och påverkar biblioteket som institution under det senaste decenniet.

Mina resultat ger intryck av att e-boken på de bibliotek som studerats idag fungerar som en brygga mellan det fysiska och det digitala biblioteket. Detta för att hanteringen utav e-böckerna är sammanflätad med hanteringen utav fysiska böckerna. Informanterna har berättat att det inte görs någon skillnad mellan inköp utav elektroniska medier gentemot fysiska. Däremot gäller andra förutsättningar vid inköp

utav e-medier på grund av andra aktörers villkor i processen; det vill säga förlagens inflytande.

Jag har i kapitel ett skrivit att jag inte kommer att dra några generella slutsatser om hanteringen utav e-böcker på folkbiblioteken i Sverige eftersom det bara är tre bibliotek som undersökts. Men, en del av problematiken visar sig vara gemensam för alla folkbibliotek i Sverige idag och det är de stigande utgifterna för utlåning av e-böcker.

Hanteringen utav e-böcker har inte varit en stor fråga fram till 2009 då utlåningen på de bibliotek som studerats varit så pass liten. E-boksutlåningen ökade kraftigt de senaste tre åren vilket påverkade både folkbiblioteksbudgeten och de biblioteksverksamma. De stigande bibliotekskostnaderna har initierat en diskussion kring hållbarhet av nuvarande utlåningsmodell, som anses både vara dyr och begränsar utvecklingen utav bibliotekets bestånd. Med ökad utlåning av e-böcker ökar även belastningen på bibliotekarierna som nu ställs inför nya, IT relaterade, frågor som oftast gäller hårdvara det vill säga läsplattor och mjukvara, vilket bibliotekarien har svårt att hinna med. Dessutom krävs det nya färdigheter för att kunna hantera frågor utav detta slag, som anses vara knepigt för biblioteket att åstadkomma på grund utav den snabba teknikutvecklingen.

En av de bakomliggande faktorerna till införandet av e-böcker på de tre folkbiblioteken, är att organisationer tvingas följa utvecklingen i form av samhällets förväntningar samt trender inom folkbiblioteksfältet. Idag befinner sig biblioteket i en position där politisk insats krävs för att biblioteket skall kunna fortsätta erbjuda e-böcker och att dagens begränsningar och anpassningar gör att biblioteket hindras i sin utveckling.

Malmö stadsbibliotek, Lunds stadsbibliotek och Staffanstorps bibliotek genom sina avtal med Elib tenderar att likna andra bibliotek inom folkbiblioteksfältet och med detta bidrar till homogenisering inom fältet. Ett klart exempel vilken effekt det har i organisationen är att idag står alla bibliotek som har avtal med Elib inför samma utmaning. Detta gör att de tre biblioteken inte agerar individuellt utan anpassar sina organisationer enligt de institutionella reglerna med syfte att både uppnå legitimitet och därmed bättre villkor för e-böcker.

Den befintliga utlåningsmodell som erbjuds av Elib har visat sig inte vara tillräckligt bra när antalet utlån ökar kraftigt och allt talar för att ökningen kommer att fortsätta de kommande åren. Alla informanter är eniga om att en förändring måste ske för att biblioteket skall kunna fortsätta erbjuda e-böcker till sina användare. Det är inte så märkligt att man hamnat i denna situation då det endast finns en aktör på marknaden och att e-böcker beskattas mycket högre än de fysiska böckerna. Just nu händer det mycket på e-boksmarknaden där nya aktörer kommer upp vilket man hoppas kommer leda till en större konkurrens och därmed lägre priser.

Det är tydligt att biblioteket måste sänka sina e-bokskostnader och att lösningen inte kan vara individuell för varje bibliotek som det är idag. De 290 folkbiblioteken i Sverige behöver komma fram till en gemensam utväg som skall gälla för alla bibliotek när det gäller deras e-boksmodell. Jag anser att forskningsbibliotek kan vara

en bra förebild på hur man kan hitta en gemensam lösning, som kan vara på regional eller nationell nivå. Genom att bilda folkbibliotekskonsortium, som företräder biblioteken i förhandlingar med e-boksleverantörer, kan biblioteken lättare uppnå och försvara sina intressen.

Jag anser att det största problemet idag när det gäller elektroniska resurser på de svenska folkbiblioteken är att dessa resurser "särbehandlas" på grund av deras natur, det vill säga de utgör en del av beståndet som biblioteket inte äger. Folkbiblioteken köper endast rättigheter för tillgång till materialet som ligger hos Elib och så fort biblioteken överskrider det belopp som är avsett för e-böcker förlorar man tillgång till dessa. Det är huvudanledningen till varför det är svårt att prata om en gemensam policy för allt material, som Lee och Boyle förespråkar, i det läge som folkbiblioteken befinner sig i just nu. Jag menar precis som Fleischer (2011, s. 39) att den enda hållbara lösningen för biblioteket är att biblioteket självt tar ansvar för sitt utbud, likaså digitala resurser.

6.5 Vidare forskning

Under tiden jag har skrivit min uppsats har jag arbetat på ett bibliotek där jag har kunnat se hur frågor kring utlåning och hantering av e-böcker har ökat. En ganska vanlig fråga man har fått från användare är varför det inte finns en elektronisk variant av en bok som användare är intresserad av och där alla fysiska exemplar är utlånade. Detta visar att folk är mer medvetna om e-böckernas existens nu än när jag började skriva min uppsats för ett halvår sedan. Samtal mellan svensk Biblioteksförning och svenska Förläggareföreningen som har pågått under våren har inte gett några resultat (Zorn 2012). Förläggarna har förespråkat den så kallade Overdrive biblioteksmodellen det vill säga en modell där biblioteket köper en licens för varje e-bok och att den sedan lånas ut i ett exemplar åt gången, som en fysisk bok. Biblioteksförningen har tidigt förklarat att licensmodellen inte är någon bra lösning. Som det ser ut idag kommer förläggarna att införa licensmodellen fast biblioteket har talat för en abonnemangmodell så kallad e-bokspaket där biblioteket skulle betala ett fast årspris där hänsyn tas till hur många invånare en kommun har. Det som har hänt i samtalet mellan Biblioteksförningen och Förläggareföreningen tyder på att bibliotekets arbete med e-böcker i framtiden kommer att bli ännu svårare. Detta då e-bokens fråga kommer i konflikt med bibliotekets rätt att köpa och sprida information och litteratur som alla skall få gratis och fri tillgång till, vilket är en demokratisk fråga enligt Ehrenberg (2012). Detta påpekas även av mina informanter som anser att bibliotekets grundtanke är att erbjuda information och kunskap till alla oavsett ekonomiska möjligheter. För att undvika scenariot där biblioteket stänger tjänsten helt det vill säga slutar erbjuda e-böcker till sina användare borde biblioteket inta rollen som en aktiv aktör på e-boksmarknaden med ett uppdrag för att säkra sin roll som en institution där alla är välkomna oavsett sina ekonomiska tillgångar, politiska tillhörigheter eller religiösa orienteringar. Det är nödvändigt att politikerna är lyhörda för bibliotekets behov och hjälper till att hitta en lösning som skall främja dess utveckling. Jag tror att det kan vara intressant för vidare forskning att även inkludera förlag och politiker i studien. Detta för att kunna kartlägga situationen biblioteket/n befinner sig i och samtidigt ge förslag på hur biblioteket/n kan agera för att kunna fortsätta erbjuda e-böcker till sina användare.

7 Litteraturförteckning

Adobe Acrobat. (2012, juni 9). I Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved 08:46, June 13, 2012.

Tillgänglig:

http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Adobe_Acrobat&oldid=496817692. [2012-06-13].

Adobe Digital Editions. (2012, juni 11). I Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved 08:54, June 13, 2012.

Tillgänglig:

http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Adobe_Digital_Editions&oldid=497041333 [2012-06-13].

Ahrne, G., Svensson, P. (2011). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

American Library Association (2012). *Digital Rights Management (DRM) & Libraries*. Tillgänglig: <http://www.ala.org/advocacy/copyright/digitalrights> [2012-02-19].

Andén, A. (2011). Så många svenskar har en iPad. *Medie världen*, 11 mars. Tillgänglig: <http://www.medievarlden.se/nyheter/2011/03/sa-manga-svenskar-har-en-ipad> [2012-07-09].

Andersson, A. (2004). *E-böcker och bibliotek: en diskussion kring den digitala beståndsutvecklingens möte med en gryende e-boksmarknad*. Magisteruppsats. Uppsala: Uppsala universitet.

Andersson, V. (2012). Bonnierförlagen inför karenstid på e-böcker. *Svensk bokhandel*, 16 mars. Tillgänglig: <http://www.svb.se/nyheter/bonnierf-rlagen-inf-r-karenstid-p-e-b-cker> [2012-03-29].

Arms, W. Y. (2000). *Digital libraries*. Cambridge, Mass: MIT.

Audunson, R. (1996). *Change processes in public libraries: a comparative project within an institutionalist perspective*. Oslo: Høgskolen i Oslo.

Bibliotekslagen. Svensk författningssamling 1996:1596.

Tillgänglig: [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskf-rlagen/Bibliotekslag-19961596_sfs-1996-1596/)

[Lagar/Lagar/Svenskf-rlagen/Bibliotekslag-19961596_sfs-1996-1596/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskf-rlagen/Bibliotekslag-19961596_sfs-1996-1596/) [2012-06-07].

- Biblioteksplan för Staffanstorps kommun (2009). Tillgänglig: <http://staffanstorp.se/bibliotek/files/2011/09/Biblioteksplan.pdf> [2012-03-14].
- Biblioteksplan, plan för biblioteksverksamheten i Lunds kommun 2008. Tillgänglig: <http://www.lund.se/Biblioteken/Folkbiblioteken/Ombiblioteken/Verksamhetsdokument/> [2012-04-06].
- Borgman, C. L. (2000). *From Gutenberg to the global information infrastructure: Access to information in the networked world*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Boss, R. W. (2010) E-Books and Other E-Content. Tillgänglig: <http://www.ala.org/pla/tools/technotes/econtent> [2012-04-22].
- Carlsson, M., & Hall, E. (2006) *Utvecklingen av det digitala folkbiblioteket: när visionerna liknar verkligheten*. Magisteruppsats. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap, Lunds universitet.
- Dagens Nyheter (2012). Tre gånger fler e-böcker sålda 2011. Tillgänglig: <http://www.dn.se/ekonomi/tre-ganger-fler-ebocker-salda-2011> [2012-05-19].
- Dahlström, M. (2005a). På vilken fråga är e-boken svar? Del 1. *Ikoner - vision och tradition*, nr 3. Tillgänglig: <http://www.adm.hb.se/~mad/ebok20051.htm> [2012-06-07].
- Dahlström, M. (2005b). På vilken fråga är e-boken svar? Del 2. *Ikoner - vision och tradition*, nr 4, ss. 49-56.
- Digital Library Federation (2004). *A working definition of digital library* [1998]. Last updated: Monday, January 10, 2011. Tillgänglig: <http://old.diglib.org/about/dldefinition.htm> [2012-02-21].
- DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review* vol. 48, ss. 147-160.
- Duncan, R. (2010) Ebooks and beyond: the challenge for public libraries, *Australasian Public Libraries and Information Services*, vol. 23 ss. 44-55.
- Ebrary (2012). *About Ebrary*. Tillgänglig: <http://www.ebrary.com/corp/about.jsp> [2012-02-19].
- Ehrenberg, M. (2012) Hotet mot demokratin. *Kristianstadsbladet*, 15 maj. Tillgänglig: <http://www.kristianstadsbladet.se/kronikor/article1626801/Hotet-mot-demokratin.html> [2012-05-30].
- Eliasson, R. (red.) (2010). *Folkbibliotekens framtid?*. Lund: BTJ Förlag.

- Elib (2012). *Elib – läsarpromgram*.
Tillgänglig: http://www.elib.se/ebook_ebookreaders.asp#ebok_ett [2012-05-23].
- Elib (2012). *En presentation av Elib*. Tillgänglig: http://elib.se/ebook_about_elib.asp [2012-02-08].
- Elibs blogg (2010-02-10). *Elib först ut i Norden med vattenmärkta e-böcker*.
Tillgänglig: <http://elibse.wordpress.com/2010/02/10/elib-forst-ut-i-norden-med-vattenmarkta-e-bocker/> [2012-05-23].
- Elibs blogg (2012-01-13). *E-boksmarknaden 2012 – vad händer?* Tillgänglig:
<http://elibse.wordpress.com/tag/e-bocker/> [2012-06-03].
- Emmelin, C. (2010) E-boklånen för dyra för stadsbiblioteket. Tillgänglig:
<http://www.metro.se/metro-teknik/e-boklanen-for-dyra-for-stadsbiblioteket/Objjkw!15287/> [2012-02-17].
- Eriksson – Zetterquist, U., Ahrne, G. (2011). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T. & Styhre, A. (2006). *Organisation och organisering*. 2., [utök.] uppl. Malmö: Liber.
- Eggeby, E. & Söderberg, J. (1999). *Kvantitativa metoder: för samhällsvetare och humanister*. Lund: Studentlitteratur.
- Fleischer, R. (2011). *Biblioteket*. Stockholm: Ink bokförlag.
- Fox, A. E. (2002). Overview of Digital Library Components and Developments, *Department of Computer Science, Virginia Tech*. s. 15 Tillgänglig:
<http://eprints.cs.vt.edu/archive/00000623/>.
- Gomez, J. (2008). *Print is Dead: Books in Our Digital Age*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hallquist, G. (2010) *E-böcker på högskole- och universitetsbibliotek: En studie kring det digitala förvärvet*. Kandidatuppsats. Borås: Institutionen för biblioteks och informationsvetenskap, Högskolan i Borås.
- Hansson, J. (2010). Libraries and identity: the role of institutional self-image and identity in the emergence of new types of libraries. Oxford: Chandos.
- Hansson, J. (2005). *Det lokala folkbiblioteket: förändringar under hundra år*. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.
- Hansson, J. (2001). Biblioteken som problemområde i biblioteks- och informationsvetenskap. *Tidskrift för dokumentation*, nr. 3, ss. 81-88.

Hansson, Joacim (1999). Klassifikation, bibliotek och samhälle: en kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek". Diss. Göteborg: Univ.

Hansson, J. (1998). Om folkbibliotekens ideologiska identitet: en diskursstudie. Lic.-avh. Göteborg: Univ.

Heide Petersen, J. (2011). The delicate balance of loans and sales. *Scandinavian Public Library Quarterly*. Nordic Public Library Authorities. No. 4. ss. 4-5
Tillgänglig: <http://slq.nu/?cover=volume44-no-4-2011> [2012-06-07].

Helmersson, D. (2011). Svenska. I *Nationalencyklopedin*. 1 skärmsida. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/e-bok> [2011-12-25].

Höglund, L. & Wahlström, E. (2009). Användningen och attityderna: en rapport om folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen. Stockholm: svensk biblioteksforening.

Tillgänglig:

<http://www.biblioteksforeningen.org/organisation/dokument/pdf/anvandningenattityderna.pdf> [2012-04-30].

International Coalition of Library Consortias (ICOLC). *Statement of Current Perspective and Preferred Practices for the Selection and Purchase of Electronic Information*. Tillgänglig: <http://www.library.yale.edu/consortia/statement.html> [2012-04-30].

Johannisson, J. (2006). *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006.

Johanson Otterström, H. (2003). *Det digitala folkbiblioteket – vision och verklighet*. Magisteruppsats. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap, Lunds universitet.

Kungliga biblioteket (2011). *Bibliotek 2011*. Tillgänglig: http://www.kb.se/Dokument/Bibliotek/statistik/2011/Bibliotek2011_rapport_20120522.pdf [2012-06-03].

Kungliga biblioteket (2010). *Bibliotek 2010*. Tillgänglig: http://www.kb.se/Dokument/Bibliotek/statistik/2011/Bibliotek2010_rapport.pdf [2012-06-03].

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lee, S. D. & Boyle, F. (2004). *Building an electronic resource collection: a practical guide*. 2nd ed. London: Facet.

Lund (2011-03-20). *Befolkning*. Tillgänglig: <http://www.lund.se/Kommun--politik/Kommunfakta/Befolkning/> [2012-04-06].

Malmö stad (2012-01-01). *Malmöfakta*. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun-politik/Om-oss/Statistik-om-Malmo.html> [2012-04-06].

Microsoft Reader. (2012-05-11). I Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved 09:05, June 13, 2012.

Tillgänglig:

http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Microsoft_Reader&oldid=492048888 [2012-06-13].

Miksa, F. (1992). Library and Information Science: Two Paradigms. Ingår i: Aarek, Hans Eirik, Vakkari, Pertti & Cronin, Blaise (red.) (1992). *Conceptions of library and information science: historical, empirical and theoretical perspectives*. London: Taylor Graham. S. 229-252.

National Information Standards Organization (2004). *Understanding Metadata*. Bethesda: NISO Press.

Tillgänglig:

<http://www.niso.org/publications/press/UnderstandingMetadata.pdf> [2012-05-01].

Nilsson, L., Persson, L. (2011). *Elib och folkbibliotek: En studie av de åsikter och argument som yttrats om e-böckernas distribution och framtid på folkbiblioteken*. Kandidatuppsats. Borås: Institutionen för biblioteks och informationsvetenskap, Högskolan i Borås.

Pawlowski, A. (2011). E-books in the Public Library. I Polanka, Sue (red.) *No shelf required: e-books in libraries*. Chicago: American Library Association.

Pinfield S., Eaton J., Edwards C. Realizing the Hybrid Library. D-Lib Magazine, October 1998. Tillgänglig: <http://www.dlib.org/dlib/october98/10pinfield.html> [2012-04-21].

Portable Document Format. (2012-06-07). I Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved 08:31, June 13, 2012.

Tillgänglig:

http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Portable_Document_Format&oldid=496381018 [2012-06-13].

Scott, W. R. (2001). *Institutions and organizations*. 2. ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Staffanstorp (2011). *Staffanstorp, framtidens kommun: Fakta*.

Tillgänglig: <http://staffanstorp.se/vision/om-kommunen/fakta/> [2012-04-06].

Tank, E. (2011). *Tillbaka till strategin "The Darling Library in the World" 2011*. Tillgänglig:

<http://www.malmo.se/Medborgare/Biblioteken/Vara-bibliotek/Stadsbiblioteket/Om-oss/Uppdrag-Dokument.html> [2012-04-10].

Taylor, A. G. & Joudrey, D. N. (2009). *The organization of information*. 3rd ed. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.

Thomsson, H. (2010). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2001) *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Unescos folkbiblioteksmanifest 1994. (1995). Stockholm: Svenska unescorådet. Tillgänglig:
<http://www.unesco.se/shared/document/skrifter/Unescos%20folkbiblioteksmanifest%20Nr%202-1995.pdf> [2012-05-01].

Zetterlund, A. (2004). *Att utvärdera i praktiken: en retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2004.

Zorn, H. (2012). E-boksfrågan: summering och kommentar. I *Biblioteksbladet* (2012-05-16). Tillgänglig:
<http://biblioteksbladet.se/e-boksfragan-summering-och-kommentar/> [2012-05-30].

Ej publicerade källor

Fyra intervjuer genomfördes i mars 2012. Ljudupptagningar av samtliga intervjuer finns i författarens ägo.

Intervju med bibliotekschef och bibliotekarie 2012-03-01 (Staffanstorps bibliotek).

Intervju med bibliotekarie 2012-03-06 (Lunds stadsbibliotek).

Intervju med enhetschef 2012-03-08 (Malmö stadsbibliotek).

Intervju med bibliotekarie 2012-03-22 (Malmö stadsbibliotek).

Bilaga 1 Ordlista

E-boksläsare - mjukvara

Adobe Reader

Adobe Reader gör det möjligt för användare att visa och skriva ut PDF-filer. Adobe Reader används som ett sätt att presentera information på med en fast layout som påminner om en pappersversion. Adobe Reader klarar inte av att läsa kopieringsskyddade e-böcker, för det behövs Adobe Digital Editions (Adobe Acrobat 2012-06-09).

Adobe Digital Editions

Adobe Digital Editions är ett program som har byggts med hjälp utav Adobe Flash. Det används för att förvärva, förvalta och läsa e-böcker, digitala tidningar och andra digitala publikationer. Programvaran stödjer PDF, XHTML och Flash-baserat innehåll. Sedan maj 2008 tillåts delning av dokument mellan flera datorer och användarautentisering via Adobe-ID. Adobe Digital Editions är en efterföljare till Adobe Reader. Programmet har två vyer, läs- och biblioteksvyn. Om man har lånat en e-bok från biblioteket kan man i biblioteks vy se återstående dagar för lånet (Elib - läsarprogram 2012-03-24; Adobe Digital Editions 2012-06-11).

Microsoft Reader

Microsoft Reader är ett Microsoft-program för läsning utav e-böcker på Windows datorer, som ursprungligen släpptes i augusti 2000. Det kan också användas på en Pocket PC och är kompatibelt med Windows Mobile. Microsoft Reader visar böcker i LIT (förkortning för "litteratur") format som är ett tillägg till Microsoft Compiled HTML Help formatet, för att kunna inkludera DRM skydd. De anmärkningsvärda funktionerna i Microsoft Reader är ClearType för ökad läsbarhet på små skärmar, överstrykning av text och möjlighet till snabba anteckningar. PC-versionen har även en valfri plugin för text-till-tal, vilket gör att böcker kan läsas högt (Microsoft Reader 2012-05-11).

MobiPocket Reader

Mobipocket läsare är ett gratis program och består utav olika publicerings- och läsverktyg för PDA (Personal Digital Assistant) och Smartphones, mobiltelefoner och e-boksoperativsystem (Symbian, Windows Mobile, Palm OS, WebOS, Java ME, BlackBerry, Psion, Kindle och iLiad). Programvaran har ett säkert läsningsystem, som ett resultat av kryptering av e-böcker (med DRM) och unik signatur genom att lägga en tidsstämpel till varje bok vid tidpunkten för köpet. Beroende på läsenheten är olika funktioner tillgängliga. Vid överföring av material till andra enheter kommer

funktioner som inte stöds på enheten ignoreras, men den information man läser kommer inte att ändras eller tas bort (Pawlowski 2011, s. 60).

E-boksläsare - hårdvara

E-böcker kan läsas på datorer (PC eller Mac), handdatorer, läsplattor eller smartphones. Sedan krävs det dedikerade läsarprogram för varje av dessa hårdvaror som alla finns gratis för nedladdning. De flesta hårdvaruplattformarna kan läsa e-böcker som är i EPUB och PDF format som är kopieringsskyddade vilket ger möjlighet att låna e-böcker från bibliotek eller köpa kopieringsskyddade e-böcker. Vissa undantag finns där det mest kända är Amazons läsplatta Kindle som är gjord för att enbart fungera med e-böcker som är köpta via Amazon.

Bilaga 2 Intervjuguide

Om personen

- Ålder
- Position
- Arbetsplats
- Utbildning, arbetserfarenhet

Om biblioteket (det digitala)

- Har biblioteket en strategisk plan för elektroniska medier?
- När började biblioteket med e-böcker i sitt utbud?
- Har ni en kontaktperson?
- Har era låntagare möjlighet att skaffa lånekort via nätet?
- Hur tror du att e-böcker kan ha betydelse för biblioteksverksamheten och bibliotekets service?
- Hur ser du på e-boken idag och vad tror du om dess framtid?

Förvärv

- Hur skaffar ni e-böcker, vem/vilka är leverantörer?
- Vad anser ni om den valda modellen (Elib)?
- Vad är det för e-böcker ni köper när det gäller ämne och språk?
- Vilken e-boks- och licensmodell har ni valt?
- Hur blir e-böcker sökbara i er bibliotekskatalog?
- Finns det något annat sätt att hitta dem?
- Hur mycket investerar ni i e-böcker årligen?
- Hur planerar ni era digitala inköp?
- Finns det några specifika problem kopplade till e-böcker och kan du isåfall beskriva dem?
- Hur stort är utlån av e-böcker jämfört med det totala utlånet på biblioteket?
- Vad gör ni om inköpsförslag inte finns hos leverantören ni använder? (alt. leverantör, tid och kostnader).
- Hur ser gallringen ut när det gäller e-böcker?

Tillgång

- Hur hittar man era e-böcker?
- Anser du att det är lätt att hitta dit?
- Kan man förändra något?

- Vad är maximalt antal lån per användare?
- Vad är maximalt antal simultana utlån för en e-bok? (andra leverantörer, ej Elib).
- Vad är maximalt antal utlån per kvartal och vad händer om ni överstiger det?
- Tillgängliggör biblioteket gratis e-böcker?
- Marknadsför ni e-böcker och i så fall hur?
- Vilka är era framtidsplaner?

Teknik

- Vad behöver en användare för att kunna läsa e-böcker?
- Kan man låna hårdvara också om man saknar en sådan?
- Ger ni support även i de tekniska frågor kopplade med användning av e-böcker?
- För ni ofta frågor om hur man gör för att läsa e-böcker och isåfall hur hanterar ni dem? Om inte vad tror du att det beror på?